

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
Katedra psychologie

**DOPAD
NEZAMĚŠTNANOSTI
NA PSYCHIKU
ČLOVĚKA**

Bakalářská práce

Dušan Bánovčan

Specializace v pedagogice: psychologie se zaměřením na
vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Kubíková, Ph. D.

Plzeň, červen 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracoval samostatně s použitím zdrojů, informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 30. 6. 2013

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Na tomto místě bych rád vyjádřil vděk Mgr. Kateřině Kubíkové Ph. D. za trpělivé vedení mé bakalářské práce. Také bych chtěl poděkovat Mgr. Petru Šulcovi za cenné připomínky, dále své přítelkyni a rodině za vyjádřenou podporu.

Obsah

Úvod.....	7
Teoretická část	9
1. Trh práce	10
1.1 Nabídka a poptávka	10
2. Nezaměstnanost.....	11
2.2 Typy nezaměstnanosti	11
2.3 Ohrožené skupiny obyvatel.....	13
3. Politika zaměstnanosti.....	15
3.1 Pasivní politika zaměstnanosti	15
3.2 Aktivní politika zaměstnanosti.....	15
4. Vliv nezaměstnanosti na psychiku člověka.....	16
4.1 Člověk a práce.....	16
4.2 Psychické důsledky nezaměstnanosti	21
4.2.1 Fáze prožívání ztráty zaměstnání	23
4.3 Sociální důsledky nezaměstnanosti	24
4.4 Rodina a sociální okolí nezaměstnaného.....	26
4.5 Patologické projevy nezaměstnanosti	27
Empirická část.....	29
5. Cíl práce, výzkumný problém, závěry analogických studií	30
5.1 Cíl výzkumu	30
5.2 Výzkumný problém, výzkumná otázka.....	30
Výzkumný problém.....	30
Výzkumná otázka.....	30
5.3 Závěry analogických studií	30
6. Metodika výzkumu.....	37
Čas realizace.....	37
Místo realizace	37
Způsob realizace.....	37
Způsob výběru probandů.....	37
6.1 Výzkumné metody	37
7. Výsledky šetření.....	39
Kazuistika č. 1	39
Rozbor kvalit z hlediska ekonomického	39

Rozbor kvalit z hlediska sociálního.....	40
Rozbor kvalit z hlediska psychologického.....	40
Kazuistika č. 2.....	42
Rozbor kvalit z hlediska ekonomického.....	42
Rozbor kvalit z hlediska sociálního.....	42
Rozbor kvalit z hlediska psychologického.....	43
Kazuistika č. 3.....	44
Rozbor kvalit z hlediska ekonomického.....	44
Rozbor kvalit z hlediska sociálního.....	45
Rozbor kvalit z hlediska psychologického.....	45
8. Diskuze.....	47
Závěr.....	50
Anotace.....	51
Annotation.....	52
Klíčová slova.....	53
Keywords.....	53
Referenční seznam literatury.....	54

Úvod

Nezaměstnanost v České republice roste a každým dnem vstupuje do života čím dál většího počtu obyvatel. Je důsledkem rozvoje tržního hospodářství, souvisí s průmyslovou revolucí a následným rozvojem moderní společnosti. Nové technologie, které původně měly ušetřit lidskou práci, ji postupně začaly nahrazovat. To vedlo na jedné straně k ekonomicky efektivní výrobě a produkci, na straně druhé to přineslo nový fenomén, jakým je zmiňovaná nezaměstnanost.

U nás se s nezaměstnaností znovu potýkáme od převratu v roce 1989, kdy jsme se vrátili k tržní ekonomice. Předchozí režim byl nastaven v tomto ohledu jako „propracovní“, neboť udržoval z ideologických důvodů umělou zaměstnanost. V té době se okolní demokratické státy s nezaměstnaností již potýkaly. Z tohoto důvodu hovoříme o nezaměstnanosti u nás jako o novém jevu, který se objevuje po dlouhých padesáti letech.

Nezaměstnanost je jev, u kterého nelze předpokládat, že by se v dohledné době minimalizoval. Domnívat se, že nezaměstnanost bude plně vymýcena, je utopie. Důvod nacházíme v tom, že trend rozvoje společnosti je nastaven jednoduše řečeno „protipracovně“. Vznikají stále nové technologie, které na jednu stranu šetří lidem práci, ale na druhou ji nahrazují. Výroba se přesouvá do ekonomicky výhodnějších oblastí jako Čínská lidová republika, kde je pracovní síla jednou z nejlevnějších na světě. Lidský kapitál představuje nejnákladnější položku při výrobním procesu. Z tohoto důvodu je v rámci ekonomické efektivity a zachování maximálních zisků snaha lidskou práci nahrazovat plně automatizovanými stroji. K nezaměstnanosti přispívá bezesporu i globalizace, která svojí podstatou prakticky znemožňuje jakékoliv větší změny na všech úrovních. Provázanost světové ekonomiky je tak velká, že nedovoluje žádné společnosti, založené na tržním hospodářství a demokracii, pokusit se o radikální změnu v pozitivním smyslu, aniž by nesla následky.

Nezbývá, než si uvědomit, že nezaměstnanost doprovází naši společnost a bude nadále její součástí. Je tedy nezbytné zabývat se nezaměstnaností a jejími důsledky pro člověka. Vzhledem k závažným dopadům na osobnost jedince by měla být informovanost o nezaměstnanosti velká, aby se lidé mohli se ztrátou zaměstnání vyrovnat.

Předkládaná bakalářská práce má zdůraznit význam práce pro člověka, zabývá se nezaměstnaností a jejím členěním, prožíváním nezaměstnanosti a fázemi prožívání

nezaměstnanosti. Chceme popsat postavení člověka na trhu práce a možnosti nezaměstnaných včetně způsobu boje státu proti nezaměstnanosti. Zmíníme se i o ohrožených skupinách obyvatel, kterých se nezaměstnanost nejvíce dotýká. Popíšeme důsledky nezaměstnanosti na psychiku člověka, na vztah člověka k sociálnímu okolí a ekonomickou situaci jedince. Výzkumným šetřením se pak pokusíme zmapovat život nezaměstnaných. Zajímat nás bude například, jaká omezení jim přináší, v čem se změnil jejich běžný život, jejich pocity, struktura dne, náplň volného času, změna sebevědomí apod.

Teoretická část

1. Trh práce

Trh práce je do jisté míry stejný jako jakýkoliv jiný trh. Předmětem obchodování na trhu práce je lidský kapitál, který je charakterizován v množině od teoretických znalostí až po praktické dovednosti, které slouží k utváření nových hodnot v podobě práce nebo slouží k rozvoji jiného kapitálu.

Lidé chodí na trh doslova s vlastní kůží a nabízejí svoji práci. Práce jako specifická lidská činnost je výrobním faktorem, který slouží k utváření statků a služeb. Prostřednictvím toho vzniká trh produktů a služeb, na kterém mohou spotřebitelé nakupovat a uspokojovat tak své potřeby.

Na trhu práce se střetává nabídka práce s poptávkou práce. Tedy „*předmětem tržní transakce na trhu práce je koupě a prodej výrobního faktoru práce za cenu, kterou je mzda.*“¹ Lidé za práci získávají finanční prostředky a jako spotřebitelé vstupují na trh, kde za vydělané peníze nakupují statky s cílem uspokojit své potřeby.

1.1 Nabídka a poptávka

Na trhu práce stojí proti sobě nabídka a poptávka, které jsou charakteristické soutěží, v níž se utváří cena za odvedenou práci. Na jedné straně by se tento vztah dal vyjádřit jako tendence uchazečů soutěžit o pracovní místo. Na druhé straně může jít o situaci zcela jinou, kdy v pracovním procesu samotná pracovní místa soutěží o pracovníky. „*Tak jako dělníci usilují o to, aby našli zaměstnání, usilují zaměstnavatelé o to, aby našli dělníky.*“²

---

¹ FUCHS, K., *Nezaměstnanost v ekonomické teorii*. In BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. s. 60 ISBN 80-247-9006-8

² MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 56 ISBN 80-901424-9-4

2. Nezaměstnanost

S trhem práce souvisí nezaměstnanost, která je projevem nerovnováhy mezi poptávkou a nabídkou na tomto trhu. Konkrétně se jedná o situaci, kdy poptávka po práci převyšuje její nabídku. Podíváme-li se na nezaměstnanost jako takovou, nenahlíží se na ni obecně jako na závažný ekonomický problém. Podobné je to i z hlediska sociologického a sociálně psychologického, ale pouze do té míry, než se nezaměstnanost stane masovou. Stejně je to s dlouhodobou nezaměstnaností. Do okamžiku, než se nezaměstnanost stane masovou, je považována za přirozený průvodní jev svobodné společnosti založené na tržním hospodářství a demokracii, kde dochází k volnému pohybu pracovní síly.

Na člověka se jako na nezaměstnaného pohlíží tehdy, jak definuje ILO (Mezinárodní organizace práce), pokud je bez práce a práci aktivně sháněl po dobu alespoň čtyř uplynulých týdnů a je schopný do práce okamžitě nastoupit.³

2.2 Typy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost lze dělit podle její doby trvání, jak jsme již výše naznačili. A to na krátkodobou a dlouhodobou. Za dlouhodobou nezaměstnanost se obecně považuje nezaměstnanost překračující dobu trvání delší než šest měsíců.

Rozlišujeme tři typy nezaměstnanosti:

1. Frikční nezaměstnanost – souvisí s přechodem pracovníka z jednoho pracovního poměru do druhého. Obvykle bývá krátkodobá, pracovníka příliš psychicky ani materiálně nezatíží, bývá naopak někdy vnímána jako vítané volno, které pracovník může využít k uspořádání osobních věcí. Tento typ nezaměstnanosti je přirozený, provází téměř každé střídání zaměstnání, lze jej považovat za neodstranitelný avšak nejméně závažný.
2. Strukturální nezaměstnanost – souvisí se změnami v ekonomických strukturách společnosti. V ČR je například v jednotlivých regionech závislá na produkci velkých podniků (...). Je-li podnik v rámci změny ekonomické struktury státu zrušen, zaměstnanci jsou propuštěni a nezaměstnanost v tomto regionu skokem

---

³ Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment, adopted by the Thirteenth International Conference of Labour Statisticians (October 1982)

vzroste. Tento typ nezaměstnanosti je závažný a může být příčinou rychlého vzrůstu počtu dlouhodobě nezaměstnaných.

3. Cyklická nezaměstnanost – souvisí s ekonomickým cyklem hospodářství (...). Negativní části tohoto cyklu (...) vedou k oslabování ekonomiky a úbytku pracovních míst. Důsledky tohoto typu nezaměstnanosti jsou rovněž dlouhodobé a závažné.⁴

Mareš ještě dále rozlišuje nezaměstnanost skrytou, neúplnou zaměstnanost a nepravou nezaměstnanost:

„Skrytá nezaměstnanost je formou nezaměstnanosti, kdy si nezaměstnaná osoba nehledá práci a ani se jako nezaměstnaná neregistruje. Velkou část této skryté nezaměstnanosti tvoří obvykle vdané ženy a mladiství. Jde o osoby, které na hledání práce rezignovaly (eventuálně proto, že unikly do jiného statusu – mateřství, práce v domácnosti, studia apod.), nebo si práci hledají pomocí neformálních sítí či přímo u zaměstnavatelů bez registrace na pracovním úřadě.“⁵

Neúplná zaměstnanost představuje většinou práci na částečný úvazek, zkrácenou pracovní dobu nebo jde o stav, kdy se o jedno pracovní místo a jeden plat dělí dva zaměstnanci. Tento způsob zaměstnanosti je jakýmsi bojem společnosti proti nezaměstnanosti.

Nepravá nezaměstnanost představuje jedince, kteří jsou nezaměstnaní a nehledají si zaměstnání, snaží se využívat co nejvíce sociální podpory ze strany státu. Nebo jde o jedince, kteří jsou registrovaní na úřadu práce jako nezaměstnaní a pracují načerno.

Mareš se ještě zmiňuje o tzv. job stagnation, což je jev, který je typický pro dobu s velkou nezaměstnaností, kdy lidé kvůli obavám z komplikovaného shánění práce a z obavy o ztrátu současného zaměstnání, setrvávají v práci, která je pro ně často frustrující.⁶

Kromě výše uvedeného je důležité rozlišit dobrovolnou a nedobrovolnou nezaměstnanost. Zatímco nedobrovolná nezaměstnanost je způsobena výše zmíněnými faktory, dobrovolné nezaměstnanosti se přičítá individuální rozhodnutí.

---

⁴ VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha:Grada Publishing 2001. s.82 ISBN 80-247-0042-5

⁵ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 21 ISBN 80-901424-9-4

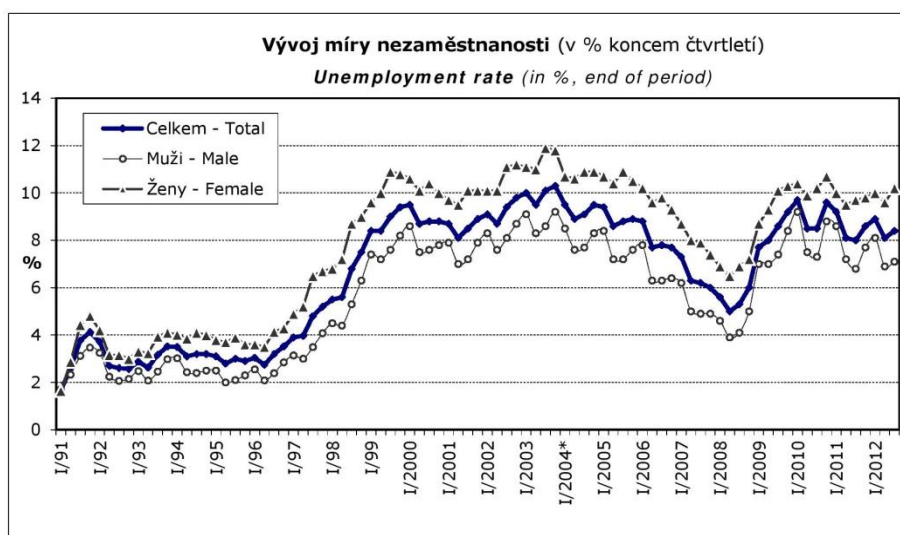
⁶ Opere citato

2.3 Ohrožené skupiny obyvatel

Všichni lidé nemají stejné pracovní příležitosti. Vzhledem k tomu je třeba vymezit určité skupiny obyvatel, které jsou nějakým způsobem na trhu práce handicapovány. Podle Vágnerové se za rizikem ztráty zaměstnání skrývá spektrum skupin, jejichž kritériem je vzdělání, pohlaví, příslušnost k určité sociální skupině, věk a zdravotní stav.

Lidé s nízkým vzděláním a nedostatečnou kvalifikací jsou na trhu práce více ohroženi než lidé s vyšším vzděláním. Současně jsou lidé s vyšším vzděláním schopni efektivněji zvládat dlouhodobou nezaměstnanost, a to proto, že lidé s vyšším vzděláním nejsou limitováni omezeným počtem svých možností jako lidé s nižším vzděláním. Nutno však podotknout, že v dnešní době, kdy míra nezaměstnanosti dosahuje masivního charakteru, není ani vyšší vzdělání zárukou uplatnění se na trhu práce.

Z hlediska pohlaví jsou více ohroženy ženy. A většina z nich jsou ženy s nízkou kvalifikací. Negativním fenoménem je také diskriminace mladých žen, které mají perspektivu těhotenství a mateřství a jsou tak z ekonomických důvodů pro zaměstnavatele méně výhodné. S ohledem i na tyto důvody je míra nezaměstnanosti žen vyšší než u mužů. (graf 1)

* od roku 2004 změna metodiky výpočtu míry registrované nezaměstnanosti – since 2004 change of methodology of calculation unemployment rate based on job applicants register

(graf 1 - Vývoj míry nezaměstnanosti s ohledem na pohlaví)⁷

⁷ ČESKO. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. VÚPSV: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. [online] [cit. 22.1.2013] Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/fakta/graf6.pdf>

Také příslušníci různých minoritních skupin (u nás například Romové) a lidé z nejnižších sociálních vrstev, stejně jako přistěhovalci jsou na trhu práce významně ohroženou kategorií i přes snahy státu o kompenzaci. Podle našeho názoru je tento jev prisuzován domněnce zaměstnavatelů o neschopnosti zvládat tempo práce a její nároky. Stejným způsobem jsou znevýhodněni lidé se změněnou pracovní schopností. Důvodem k propuštění z práce může být i náboženské či politické vyznání, ačkoliv ústava České republiky zaručuje svobodné náboženské a politické vyznání.

Z hlediska věku jsou ohroženi mladí lidé do 25 let věku, kteří nemají praxi. Nejvíce jsou ohroženi čerství absolventi, kteří by měli nastoupit do svého prvního zaměstnání a ocitají se v dlouhodobé nezaměstnanosti. Negativní psychické důsledky se této věkové kategorie dotýkají více než kterékoliv jiné. Zákon bere toto v úvahu a věnuje zvýšenou péči mimo jiné i této skupině při zprostředkování zaměstnání. Avšak jedná se pouze o fyzické osoby do dvaceti let věku.

Další ohroženou věkovou skupinou jsou lidé starší padesáti let. A to z důvodu nedostatečné kvalifikace a zvyšujících se nároků na výkon a produktivitu. Příčinou je i jejich vyšší nemocnost a menší pružnost přizpůsobování se novým požadavkům. Tuto situaci i samotné propouštění lidé popisují jako silně frustrující.

Příčinou nezaměstnanosti bývají i patologické jevy u zaměstnaných. Myslí se tím neschopnost adekvátně zvládat zátěžové situace, abúzus alkoholu či jiných drog, které mají negativní vliv na zaměstnání, stejně jako špatná sociální adaptace jedince či neochota respektovat zaměstnání se všemi jeho požadavky.^{8 9}

---

⁸ JANÍČKO,P., DANDOVÁ,E. *Trh práce v ČR a zákon o zaměstnanosti*. Šumperk:JENA 2010. Dostupné online z: http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2521.pdf

⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha:Portál 2004. ISBN 80-7178-802-3

3. Politika zaměstnanosti

Dlouhodobá a masová nezaměstnanost se již stala a stále více stává součástí našeho běžného života. Bylo tedy nutné začít s podporou zaměstnanosti. Tou se stala politika zaměstnanosti. Rozumí se jí utváření určitých optimálních podmínek za účelem dosažení plné zaměstnanosti, stejně jako přispívání k rovnováze na trhu práce. Politika zaměstnanosti se ubírá dvěma směry, na jejichž základě se rozčleňuje.

3.1 Pasivní politika zaměstnanosti

V pasivní politice zaměstnanosti jde o hmotné zabezpečení jedinců ucházejících se o práci. Cílem tohoto zabezpečení je usnadnit nezaměstnaným překlenovací období mezi ztrátou zaměstnání a nalezením nového nebo lidem, kteří sklouzli kvůli nízkým příjmům do tzv. skupiny sociálně slabých.

Pasivní politika zaměstnanosti má ovšem i svá úskalí. Snadná dostupnost finančních prostředků může mít za následek neochotu dalšího hledání zaměstnání, zvláště je-li uchazeč o práci opakovaně odmítnut a stal-li se dlouhodobě nezaměstnaným. V takovýchto případech člověk nezřídka rezignuje a snižuje své nároky, což se odráží i na jeho finančních požadavcích a stává se závislý na státních podporách. Výjimkou nejsou ani přivýdělký na černém trhu práce. V konečném důsledku s těmito finančními příjmy se dá vyžít a jsou pro velkou většinu nezaměstnaných akceptovatelné.

3.2 Aktivní politika zaměstnanosti

Snahou aktivní politiky zaměstnanosti je vrátit nezaměstnané osoby na trh práce. Aktivní politika zaměstnanosti (dále APZ) směřuje k zajištění maximální možné zaměstnanosti a je považována za nejvýznamnější nástroj této politiky, jak z hlediska ekonomického a jsme přesvědčeni, že i z hlediska sociálně psychologického. APZ sama užívá některých nástrojů v boji proti nezaměstnanosti dle zákona č. 435/2004 Sb. o zaměstnanosti, jako jsou rekvalifikační kurzy, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, překlenovací příspěvek, příspěvek na dopravu zaměstnanců, příspěvek na zapracování a příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program.

4. Vliv nezaměstnanosti na psychiku člověka

Psychika člověka je projevem činnosti především centrální nervové soustavy, tedy mozku a míchy. Lze ji také chápat jako funkci. Tato funkce je vázána na biologický, hmotný základ. Psychika člověka určuje veškeré lidské chování a prožívání, veškerou lidskou činnost a to na základě informací, které člověk přijímá a zpracovává z vnějšího i vnitřního prostředí.¹⁰

„Biologické, sociální a osobní (individuální) determinanty tvoří v osobnosti člověka komplexní, systémový a funkční celek působící výrazně na utváření psychiky a osobnosti člověka.“¹¹

Tyto determinanty mohou na psychiku působit buď jako stabilizátory, nebo labilizátory. Mezi labilizátory se řadí např. stres, náročné životní situace, psychická traumata apod. Ztráta zaměstnání patří podle řady studií, vzhledem ke svým důsledkům na psychiku člověka, mezi zmiňované labilizátory.

Podstatou individuálních rozdílů v prožívání nezaměstnanosti mezi lidmi je variabilita v utváření osobnostních rysů a psychických vlastností. Tyto pozorovatelné konstelace osobnostních rysů neboli vlastností osobnosti se nazývají typy osobnosti a s ohledem na ně by měli být lidé, kteří ztratili zaměstnání, respektováni.¹²

4.1 Člověk a práce

Práce má pro člověka značnou hodnotu, ať už si ji uvědomuje či nikoliv. Nemusí jít nutně o práci placenou (zaměstnání), ale i o práci dobrovolnickou bez nároku na mzdu.

Činnost má v historii lidstva výsadní a nezastupitelné postavení. Doprovází člověka od samého počátku a je jeho přirozeným projevem. Činnost naplňuje celý lidský život a člověk v ní promítá svůj vztah a postoj k realitě, ke skutečnosti. Nejvýznamnější činností je pracovní činnost, díky které se člověk realizuje. Pomocí práce vytváří nejen materiální statky, ale i hodnoty, které přetrvávají.

---

¹⁰ PROVAZNÍK, V. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha:Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-0470-6

¹¹ KOHOUTEK, R. *Formativní vlivy psychiky a osobnosti*. [online, cit. 2012-9-23] Dostupné z URL: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/biologicke-formativni-vlivy-psychiky-a-osobnosti>

¹² Ibidem

Práce člověka naplňuje. To, že má práce v životě člověka významné postavení, dokazuje i škála životních situací, kterou publikovali Holmes a Rahe (1967). V této škále jsou popsány události z hlediska míry jejich vlivu na běžný život člověka. Jedná se o stresory, které mohou vést ke vzniku tělesné, popřípadě psychické nemoci. Je zde hodnoceno 38 různých životních událostí (bez ohledu na jejich příjemnost či nepříjemnost), přičemž výpověď z práce je na osmém místě a odchod do penze na místě desátém.¹³

Práci lze chápat jako kategorii ekonomickou, protože souhrn hodnot a statků vzniklých prací lze označit za základní podmínku existence lidské společnosti. Utvářejí ekonomickou úroveň společnosti stejně jako kulturní a morální. Práce zasahuje do života společnosti a každého jedince a určuje jejich životní úroveň. Proto je žádoucí brát práci také jako kategorii sociální. Vzhledem k tomu, že nositelem práce je vždy konkrétní člověk, považujeme za významné nahlížet na práci jako na kategorii psychologickou.¹⁴

Motivy k práci mohou být nejrůznější. Pro naši kulturu jsou to v první řadě peníze, které slouží ke spotřebě a následnému naplňování potřeb, i když v dnešní době mohou být cílem i peníze samotné. Ostatními motivy jsou například aktivita, pocit smysluplné činnosti nebo sociální kontakt a ekonomická nezávislost na blízkých a společnosti.¹⁵

Peníze lze zařadit na první stupeň Maslowovi pyramidy (obr. 1), jelikož jsou prostředkem zajištění obživy a útočiště. Bez finančních prostředků, v souvislosti se ztrátou zaměstnání, se omezují základní lidské potřeby, jako jsou například potraviny. Nepřímo mohou být také negativním způsobem ovlivněny další potřeby jako potřeba spánku a odpočinku. V krajních případech může jít o extrémní dopady v podobě bezdomovectví, kdy deprivace je nejintenzivnější a má formu existenčních problémů.

Podíváme-li se na pyramidu lidských potřeb pozorněji, můžeme si všimnout, že zaměstnání jako výhradně lidská činnost saturuje potřeby člověka prakticky ve všech úrovních. Otázkou pak zůstává, do jaké míry se ztrátou zaměstnání nedochází k žádoucí saturaci potřeb a jakou intenzitou nezaměstnanost působí na jedince. Intenzita negativního působení nezaměstnanosti na člověka se úměrně zvyšuje s délkou nezaměstnanosti.

---

¹³ HERMAN, E.; DOUBEK, P. *Deprese a stres: vliv nepříznivé životní události na rozvoj psychické poruchy*. Praha: Maxdorf, 2008. ISBN 978-80-7345-157-8

¹⁴ PROVAZNÍK, V. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-0470-6

¹⁵ BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha: Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-9006-8

Hovoříme-li o zaměstnání ve vztahu k Maslowově pyramidě, patří na druhý stupeň. Zaměstnání je jednou z životních jistot. Přináší s sebou jasnou a pevnou strukturu dne, kterou lze charakterizovat určitým souborem pravidel a mezí, jež jsou ritualizovány.

Tímto způsobem se člověk osvobozuje od strachu o budoucnost, od úzkosti a chaosu vzniknuvším nabouráním zmíněné struktury dne. Ritualizace struktury dne přináší jistotu a pocit relativní stálosti, bezpečí a klidu.

Třetí stupeň pyramidy je spíše charakterizován mezilidskými vztahy, avšak nezaměstnanost se promítá negativním způsobem i do těchto struktur. V rámci rodiny může docházet k narušení vazeb mezi partnery a mezi rodiči i dětmi. Narušené vazby se projeví například sníženou náklonností, menší shodou, pocitem neopětované lásky a vyřazením. Na druhou stranu nepříznivá událost, jako je nezaměstnanost, dokáže členy rodiny i stmelit. Nelze tedy jednoznačným způsobem přisoudit nezaměstnanosti devastující účinky na mezilidské vztahy. Vždy záleží na kvalitě vztahů před nastalou situací. Lze to vyjádřit příslovím *V nouzi poznáš přítele*.

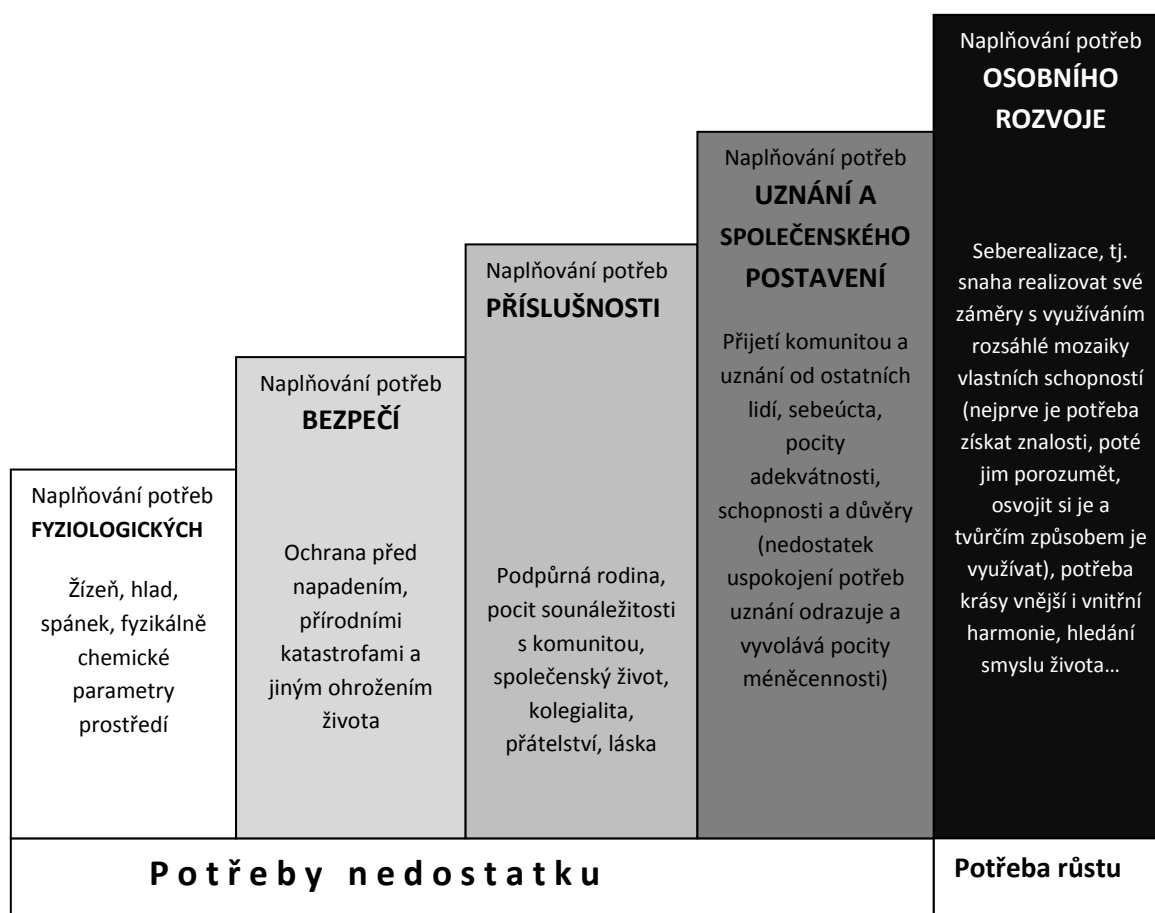
Zaměstnáním si člověk utvrzuje své postavení ve struktuře sociálních vztahů, uspokojuje potřebu sebeúcty, ctižádosti, prestiže a sebeuplatnění, což je podstatou čtvrtého stupně pyramidy. Práce tedy není pouze nástrojem k získávání statků, ale i sociálních kontaktů. Prostřednictvím práce člověk naplňuje základní podstatu lidství, a sice společenskost. Na pracovišti dochází k sociální interakci, získávání kontaktů, rozvoji vlastních schopností na základě srovnávání se s ostatními lidmi, sebehodnocení apod.

Poslední úroveň je vyjádřena seberealizací. Uskutečněním toho, čím daný jedinec potenciálně je. „*Člověk musí být tím, čím může být.*“¹⁶ Tato potřeba se individuálně liší a nemusí nutně korespondovat se zaměstnáním jedince. Vlastní seberealizace lze dosáhnout i mimo zaměstnání. Ovšem u lidí, kteří jsou omezeni svými možnostmi nejrůznějšího původu a charakteru, se zaměstnání stává jediným z možných způsobů vlastní seberealizace. V takovém případě ztráta zaměstnání znemožňuje sebenaplnění a vyvolává

---

¹⁶ MASLOW, A. *A theory of human motivation*. 1943. Původně publikováno v: *Psychological Review*, 50, s. 370-396. Převzato z: Green, Ch. *Classics in the History of Psychology*. York University, Toronto, Ontario, 2000. ISSN 1492-3713 [online, cit. 2010-3-10] Dostupné z: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>

u jedince pocity zbytečnosti a člověk v takovémto rozpoložení ztrácí životní smysl. „Práce je základem seberealizace člověka, ale i základem jeho uplatnění ve společnosti.“¹⁷

(obr. 1) Hierarchie lidských potřeb dle A. Maslowa (upraveno podle Kopřivové)¹⁸

Schreiber uvádí, že „cílem člověka je naplnění jeho poslání, plynoucí především z dobře vykonané práce.“¹⁹ Křivohlavý se vyjadřuje k činnosti obecně ve vztahu s osobní pohodou a říká, že pokud jsme nějakou činností zaujati, je pro nás velmi obohacující.

„...Šťastný je ten, kdo je něčím cele zaujat (kdo má výraznou charakteristiku typu „flow“*), kdo je pro něco zapálen a nadšen, kdo se pro něco hodnotného angažuje...“

¹⁷ PROVAZNÍK, V. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. Praha:Grada Publishing 2002. s. 125 ISBN 80-247-0470-6

¹⁸ KOPŘIVOVÁ, J. et al. *Rizikové faktory sedavého životního stylu*. [online, cit. 2011-3-10] Dostupné z: <http://www.fsp.s.muni.cz/algie/pages/kapitola1.html>

¹⁹ SCHREIBER, V. *Lidský stres*. Praha:Academia, 1992. s. 55 ISBN 80-200-0458-0

Šťasten je ten, u něhož zájem o něco (pro co stojí za to žít) je intrinsický a ne extrinsický (ten, jemuž jde o to, pro co se on sám rozhodl, co vyplývá z jeho vlastní osobní iniciativy)...“²⁰

Koncept flow je termín pozitivní psychologie, který lze charakterizovat českými synonymy jako zaujetí, zanoření se, oddání se, splynutí. Flow představuje prožitek, který s sebou přináší pocit uspokojení a radosti. Flow je spojován s činností, které se oddáváme do takové míry, že dění okolního světa ustupuje do pozadí, nepocítujeme hlad, žízeň a ostatní frustrace všedního dne. Kdo zažívá flow, má pocit, že čas běží rychleji, je plně soustředěn na vykonávanou aktivitu. Prožitek flow obohacuje náš život, přidává mu na pestrosti a košatosti, dodává jistou míru intenzity a smysluplnosti lidského života.

Zaměstnání je mnoha lidmi považováno jako nutná povinnost, ale jak dokazují výzkumy, pro mnoho lidí je také zdrojem uspokojení. V práci zažívají lidé pocit smysluplnosti a větší míru uspokojení, než ve dnech volna. Za tímto jevem stojí flow. Ne každé zaměstnání je ovšem ideální z hlediska podmínek pro prožitek flow, nicméně je jen otázkou motivace, přístupu a zájmu o udržení kvality práce a s ním spojeným prožitkem flow.²¹

*„Skutečnou hodnotu práce člověk obvykle poznává, až když ji ztratí. Nedobrovolné vyřazení práce z osobního života člověka má totiž podle našich i zahraničních poznatků průkazné negativní sociální, psychologické, ale i zdravotní důsledky.“*²²

---

* flow-v odborné psychologické terminologii: být do něčeho zapálen, dělat něco s nadšením, mít příjemný pocit při hladce uskutečňované aktivitě

²⁰ KRIVOHLAVÝ, J. *Kdy je člověk šťastný* [online; cit.2010-11-10]. Dostupné z: <http://jaro.krivohlavy.cz/node/92>

²¹ SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Vyd. 1. Praha:Grada, 2012, 304 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4735-078

²² BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. s. 76 ISBN 80-247-9006-8

4.2 Psychické důsledky nezaměstnanosti

Nedobrovolný odchod ze zaměstnání přináší jedinci problémy ekonomické, sociální a psychické. Nejen, že je na určitou dobu člověk odříznut od finančních zdrojů, kterými zajišťuje sebe, své blízké, rodinu atd., ale v souvislosti s tím pro nedostatek financí omezuje pobyt ve společnosti a tím ztrácí sociální kontakty. To následně přispívá k odtržení od společnosti a vzniku pocitů vlastní zbytečnosti.

Petr Kachlík uvádí: *„Náhlá ztráta zaměstnání vzbuzuje u člověka pocity bezvýhodnosti, neužitečnosti, neschopnosti, snižuje jeho sebehodnocení, uspokojení ze života. Postižení mohou propadnout emočním výkyvům, jsou náchylnější ke kriminálnímu jednání a zneužívání návykových látek povoleného i zapovězeného charakteru.“*²³

Vzhledem k vysoké konkurenci na trhu práce je na člověka vyvíjen tlak a tak jsou psychické problémy spojeny i se ztrátou zaměstnání. Jedinec, který ztratí zaměstnání, přijde o již zaběhnutý denní režim, kdy se střídá fáze práce a odpočinku. Narušená struktura dne, týdne a delších periodicky opakujících se časových úseků přináší s sebou také hluboké narušení životní perspektivy jedince. Jedinec se tak ocitá v nejistotě svého budoucího života.

Z této nejistoty mohou vzejít např. pocity méněcennosti, strachu o budoucnost, úzkostné stavy, které přecházejí v deprese atp. Ztráta zaměstnání je tedy velkou psychosociální zátěží, která prostupuje celou psychikou jedince a postihuje tak jeho osobnost, která může být dlouhodobým působením narušena.

V souvislosti s tím se mohou, jak uvádí Boleloucký, rozvinout *„...některé psychiatrické jednotky, o kterých se více hovoří ve spojitosti s následky nezaměstnanosti, případně užšími či širšími souvislostmi s ní. Výhodiskem je třídění z kapitoly F Mezinárodní klasifikace nemocí, její 10. revize.“* Viz tabulka č. 1²⁴

---

²³ KACHLÍK, P. in BUCHTOVÁ, B. *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti*. Brno: L.Nos-OFSETOVÁ TISKÁRNA 2000. s. 39 ISBN 80-210-2425-9

²⁴ Ibid. s. 139

Kódy	Hlavní diagnostické skupiny klasifikace MSK – 10
F00-F09	Organické duševní poruchy, včetně symptomatických
F10-F19	Duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek
F20-F29	Schizofrenie, schizofrenní poruchy a poruchy s bludy
F30-F39	Poruchy nálady (afektivní poruchy)
F40-F49	Neurotické poruchy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy
F50-F59	Behaviorální syndromy spojené s fyziologickými poruchami a somatickými faktory
F60-F69	Poruchy osobnosti a chování u dospělých
F70-F79	Mentální retardace (duševní opoždění)
F80-F89	Poruchy psychického vývoje
F90-F98	Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a adolescenci
F99	Nespecifikovaná duševní porucha

(Tabulka č. 1)

Poruchy, které se mohou rozvinout v důsledku nezaměstnanosti:

- duševní poruchy a poruchy chování vyvolané účinkem psychoaktivních látek,
- poruchy nálady (afektivní poruchy),
- neurotické poruchy, poruchy vyvolané stresem a somatoformní poruchy,
- poruchy osobnosti a chování u dospělých.

Způsoby, kterými může nezaměstnanost negativně ovlivnit psychiku jedince:

- finanční obtíže, pokles příjmu a finanční obavy;
- změna společenského chování, omezení společenských kontaktů a zúžení sociálního prostředí nezaměstnaných (částečně proto, že nechodí do zaměstnání, částečně proto, že z finančních důvodů nechodí do společnosti);
- malý prostor pro rozhodování (i když mají k dispozici spoustu času, nemohou na svém životě pro nedostatek finančních zdrojů často mnoho změnit);
- nedostatek příležitostí k rozvíjení nových dovedností, získávání nových zkušeností a využívání těch starých;
- nárůst ponižujících zkušeností (žádat o práci a být odmítán, být považován za někoho, kdo selhal, svádět boje s nesympatickými a neosobními byrokraty);
- pocit úzkosti z budoucnosti;
- redukce kvality interpersonálních kontaktů.²⁵

Nezaměstnanost je zátěžová situace, se kterou se každý člověk vyrovnává rozdílně na základě své osobnosti, svých osobnostních dispozic. Jeho adaptace je také odvislá od

²⁵ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 85 ISBN 80-901424-9-4

jeho aktuální situace, jeho zázemí apod. V obecné rovině však platí, že výše zmíněné může nastat u kohokoliv, kdo nedobrovolně přijde o zaměstnání.

4.2.1 Fáze prožívání ztráty zaměstnání

Ztráta zaměstnání je nepříjemný zážitek a jeho prožívání lze rozdělit do pěti významných fází. Jak píše Vágnerová, jde o posun od optimismu k pesimismu a od aktivity k pasivitě.

1. Fáze šoku – člověk je zaskočen ztrátou zaměstnání, nechce nastalé situaci uvěřit. Objevuje se vztek, že tomu tak je. Nemusí převládat pouze negativní pocity. Tuto situaci bere i jako vítané volno, kdy si může zařídit věci, na které před tím nebyl čas.
2. Fáze optimismu a aktivního hledání nového místa – v této fázi je člověk ještě optimistický. Věří, že najde práci a je aktivní, vynakládá úsilí jemu vlastní. Jeho postoj se mění, pokud práci nesežene v krátké době nebo pokud se ztrácí naděje nové místo najít.
3. Fáze přechodu do kategorie dlouhodobé nezaměstnanosti – tato fáze je zlomová. Nastává okolo šestého měsíce nezaměstnanosti. Jedinec si uvědomuje, že situace je mnohem závažnější, než se zdála na začátku. Cítí ohroženost trvalejšího charakteru. Začíná být pesimistický, svoji situaci prožívá jako stresovou a pociťuje ubývání osobní pohody a ztrátu vnitřní rovnováhy. Ubývá aktivita v hledání nového zaměstnání. Jedinec je ve vztahu k budoucnosti dezorientován, přemítá o minulosti a soustřeďuje svoji pozornost na přítomnost.
4. Fáze adaptace na styl života nezaměstnaného – tato fáze je charakteristická rezignací. Člověk po dlouhé době nemůže najít nové místo a přechází do stavu, kdy hledání je zbytečné, domnívá se, že to nemá cenu. Snižuje své sebehodnocení a postupně ztrácí zájem o práci.

„Pro tuto fázi je typický postoj vymezený zúžením perspektivy, o níž je člověk ochoten uvažovat, nízkým sebevědomím, pocitem bezmocnosti a tendencí reagovat jen na situační podněty.“²⁶

5. Fáze přetrvávající nedůvěry – pokud člověk po delší době práci nakonec najde, jeho pocity nedůvěry, podezíravosti a nejistoty ještě přetrvávají. Objevují se i nové problémy spojené s novým místem. Po dlouhé době nezaměstnanosti se člověk

---

²⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha:Portál 2004. s. 735 ISBN 80-7178-802-3

těžce adaptuje na nově vzniklou situaci. Především jde o posun od pasivity nezaměstnaného k aktivitě zaměstnaného. S tím jsou spojeny problémy s autoregulací, úbytkem kompetencí, sebedůvěry, pracovních návyků apod.²⁷

4.3 Sociální důsledky nezaměstnanosti

S ohledem na význam práce pro dnešní společnost a pro její pevné zakořenění v naší kultuře je jisté, že nedobrovolná ztráta zaměstnání představuje značné břemeno pro jedince i společnost. Neznamená pouze pokles životní úrovně v závislosti s poklesem příjmů nezaměstnaného, ale také celkové důsledky na každodenní život, včetně sociálních institucí jako např. rodina, společenské vztahy, hodnoty atd.

Dlouhodobá nezaměstnanost je tedy chápána nejen jako ekonomický problém, ale především jako nežádoucí sociální jev, který s sebou přináší nepříznivé životní podmínky, negativně působí na sociální instituce a „...zdraví postižené populace, redukuje její sociální síť, ničí její sociální status a s ním spojené sebevědomí a vylučuje ji z participace na společenském a politickém životě (konsekvencí jsou sociálně patologické jevy jako alkoholismus, kriminalita, prostituce, drogová závislost, ale i odcizení se postižených od hodnot a vzorců života hlavního proudu společnosti, což bývá popisováno jako vznik pauperizované třídy – *underclass*).“²⁸

Z výsledků výzkumu bylo také zjištěno, že pro lidi, kteří jsou nezaměstnaní dlouhodobě, v tomto případě déle než 15 měsíců, je mnohem komplikovanější sehnat zaměstnání ve srovnání s osobami, které byly nezaměstnané pouze tři měsíce. Šance dlouhodobě nezaměstnaných v hledání zaměstnání má pouze třetinovou pravděpodobnost úspěchu.

Mareš ve své knize zmiňuje čtyři souběžně působící faktory a sice: dlouhodobá nezaměstnanost u jedinců:

- Láme pracovní etiku a demotivuje člověka hledat dále své místo na trhu práce, což nakonec vede k jeho definitivnímu vyloučení z tohoto trhu.
- Devastuje lidský kapitál nezaměstnaného, neboť ten nemůže udržovat, natož pak inovovat své pracovní dovednosti a svou kvalifikaci.

---

²⁷ O.c.

²⁸ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 75 ISBN 80-901424-9-4

- Stigmatizuje nezaměstnané a budí vůči nim nedůvěru potenciálních zaměstnavatelů, kteří mohou instinktivně chápat fakt, že tyto osoby jsou tak dlouho bez práce jako jejich osobní defekt (nepoužitelná kvalifikace, nedostatečné pracovní návyky, nespolehlivost, kverulantství, lenost či jiné problémové charakteristiky...)
- Představuje krizi identity člověka ve světě, který je organizován na principu placené práce, z níž se odvozuje i jeho postavení a význam.²⁹

V souvislosti s nezaměstnaností, tedy postavením jedince bez zaměstnání ve struktuře společnosti, hovoříme také o anomii resp. o anomické situaci a deprivaci. Deprivace spočívá v omezení, ba dokonce ve znemožnění spotřeby. Moderní společnost je charakteristická právě konzumem jako centrální aktivitou.

Většina lidí tráví spotřebou, tj. nakupováním, plánováním nákupu, vyhledáváním služeb apod. velkou část nepracovního dne. Získání nového zboží vyvolává pocit uspokojení a naplnění. Spotřebou kompenzují lidé svoje frustrace z mnohdy neuspokojivé práce, nudu a životní neúspěchy. „*Vlastnictví standardního množství zboží, které je pravidelně obměňováno, dává mnoha lidem uklidňující pocit psychického bezpečí a sociálního statusu.*“³⁰

Tato deprivace z nemožnosti vlastnit určité množství zboží má charakter buď relativní, nebo absolutní. Absolutní deprivace má podstatu existenčních problémů až existenčního ohrožení, zatímco relativní deprivace je spojena s psychickým strádáním, které doprovází nezaměstnanost. V dnešní době sociálního státu absolutní deprivace neohrožuje již tolik nezaměstnané obyvatelstvo, jako tomu bylo v dřívějších dobách. Oproti tomu relativní deprivace je silnější více než kdy jindy.

„*Všechna masmédia a reklama prezentují veřejnosti určitou úroveň konzumu zboží a služeb jako žádoucí a hodnou respektu a vzbuzují aspirace na tento konzum i tam, kde k jeho dosažení chybí prostředky.*“³¹

Tento rozpor je příčinou tíživé formy relativní deprivace, která je ještě zesílená tlakem sociálního okolí, aby byla úroveň standardní spotřeby udržena, a snahou nezaměstnaného (a jeho rodiny) tuto úroveň před sociálním okolím manifestovat.

---

²⁹ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. ISBN 80-901424-9-4

³⁰ Ibid. s. 76

³¹ Ib. s. 77

4.4 Rodina a sociální okolí nezaměstnaného

Ztrátu zaměstnání nepocítuje pouze jedinec, který o zaměstnání přišel, ale i jeho blízké okolí, jeho rodina. Nezaměstnanost má tedy vliv na osobnost jedince a také na jeho rodinu včetně užších a širších příbuzenských vztahů. Tento vliv se může projevovat na napětí rodinných vztahů buď negativním, nebo pozitivním způsobem.

Jedinec bez zaměstnání ztrácí i svůj status živitele rodiny a může v tomto případě dojít k negativnímu narušení rodinných vztahů. Se ztrátou zaměstnání jedince ztrácí svůj status v širším sociálním kontextu i rodina, jako základní sociální instituce. Rodina zažívá změny v sociální struktuře vztahů, prožívá i změny rodinného systému a narušení rodinných zvyklostí. Nezaměstnaný ztrácí se svým statutem i autoritu většinou ve spojitosti s předchozím zaměstnáním a svým příspěvkem do rodinného rozpočtu. Dochází ke změně v náplni a rozdělení domácích prací. Rodina je z důvodu finanční krize a celkové strukturální dezorganizace rodinného systému vystavena velkému tlaku. Tyto stresující faktory mohou narušit nebo i zcela rozbít vztahy mezi členy rodiny.³²

„[...] Ve všech věkových skupinách nezaměstnaných je míra rozvodovosti dvojnásobná ve srovnání s celostátním průměrem. Současně se ukazuje i souvislost mezi nezaměstnaností a násilnými činy v rodině jak mezi partnery, tak i ve vztahu k dětem“³³

Pro nezaměstnaného se může stát rodina i útočištěm. Neznamená tedy, že nezaměstnanost rodinu pouze ohrožuje. Pozitivní roli sehrává sociální podpora ze strany úzké rodiny, ale i ze strany širšího příbuzenstva. (Tuto úlohu mohou zastat i blízcí známí a přátelé). Forma podpory má i charakter finanční, který je neméně významný jako podpora z hlediska každodenních krizí, pomoci s domácností apod. Situace je ale o to složitější, že sociální síť příbuzenstva se nachází téměř vždy ve stejně postiženém prostředí a její pomoc, především finanční, má tak omezený manévrovací prostor.

Významným podpůrným mechanismem nezaměstnaných a jejich rodin, které potřebují materiální i morální pomoc, jsou sociální sítě přátel, které jsou i „[...] důležitým zdrojem udržení vědomí příslušnosti k určitému širšímu společenství.“³⁴ Sociální sítě jsou také velmi významnou formou hledání nového zaměstnání. Tímto způsobem získává

---

³² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha:Portál 2004. ISBN 80-7178-802-3

³³ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 80 ISBN 80-901424-9-4

³⁴ *Ibid.* s. 83

nezaměstnaný o pracovním místě více informací než formální cestou a podobně tomu je i u zaměstnavatele, který hledá nové zaměstnance.

4.5 Patologické projevy nezaměstnanosti

Nezaměstnanost se projevuje nejenom na psychice jedince nebo na jeho sociálním okolí, jak je uvedeno v předchozí kapitole, ale nezaměstnanost se projevuje značně negativně v celospolečenském měřítku. V takto postižené společnosti se objevují sociálně patologické jevy, které jsou zastoupeny především zvýšenou konzumací alkoholu, drog a nikotinu.

Nezaměstnanost s sebou přináší řadu nových situací, se kterými je nutno se vyrovnat. Jde o stresovou zátěž, která je mnohdy obtížně řešitelná. Již v roce 1953 hovořil Selye o stresové zátěži a adaptivním procesu. Zmiňoval, že pokud adaptivní procesy na stresovou zátěž selžou, může nastat i smrt. Dokládal to svými pokusy na krysách, které byly vhozeny do bazénu s vodou tak, aby nemohly vylézt. Uvedl, že některé z nich byly již po dvou hodinách uhynulé, zatímco ostatní plavaly i několik dní.

„Již z těchto pokusů je zřejmé, že každá krysa má své vlastní adaptační schopnosti. Podobně tomu může být i u člověka, který je anebo není schopen se vyrovnat s novou životní situací.“³⁵

V souvislosti s individuálním vyrovnáváním se s novou životní situací nezaměstnaného – zátěžovou situací doprovázenou stresem - lze v případě některých jedinců hovořit o maladaptivním chování. V celospolečenském měřítku se tak hovoří o sociálně patologických jevech, kterými je nezaměstnanost doprovázena. Sociálně patologické jevy lze pozorovat spíše nepřímě. Ve většině případů se jedná o zvýšené nebo nadměrné užívání nikotinu, alkoholu a drog. Nicméně v této souvislosti roste také nemocnost, spotřeba léků a výskyt sebevražedných pokusů. I v České republice byl zaznamenán větší výskyt sebevražd v souvislosti s nezaměstnaností.

„Statistika z roku 1998 ukázala (Právo, 16. 2. 2000), že nejčastěji u nás odcházejí dobrovolně ze života lidé ve věku 40 až 50 let, následují je starší občané. Ze sociálního

---

³⁵ BOLLOVÁ, J. *Nezaměstnanost – psychické následky* in BUCHTOVÁ, B. *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti* Brno:Masarykova univerzita v Brně, 2000. s. 24 ISBN 80-210-2425-9

hlediska jsou nejohroženější skupinou nezaměstnaní, kteří tvoří 57,4% z celkového počtu sebevrahů. ³⁶

Po dlouhodobém a neúspěšném hledání práce, tedy setkává-li se člověk s opětovným odmítáním, dochází u něho ke vzniku pocitu beznaděje, zoufalství, bezmoci, neužitečnosti a pesimistického pohledu na svět. V souvislosti s tím se objevují další průvodní jevy dlouhodobé nezaměstnanosti, zejména nárůst kriminality a násilí, rasové a meziskupinové konflikty, krize v rodině a jiných sociálních institucích.

„Podle Hartmana (1976) je strach z nezaměstnanosti v pozadí řady rasových i meziskupinových konfliktů. ³⁷

„Nezaměstnanost se může stát i nebezpečným problémem politickým. Zejména vysoké procento dlouhodobě nezaměstnaných mladých lidí, u nichž se projevuje zvýšený výskyt sociálně patologických jevů, tvoří nebezpečný zárodek budoucího negativního vývoje společnosti. ³⁸

V ekonomických souvislostech zatěžuje nezaměstnanost státní rozpočet v podobě sociálních podpor, sociálních a zdravotních služeb, ztrátách na daních apod. Společenský dopad nezaměstnanosti se však jeví vzhledem ke své komplexnosti jako mnohem závažnější. Ztráta práce narušuje adaptační schopnosti jedince i jeho osobnost. Tyto změny mívají nezvratný charakter a z dlouhodobějšího hlediska mohou vést k vyčlenění jedince ze společnosti a jeho zařazení k deklasovaným (underclass).

„Nezaměstnanost je tak spíše problémem psychologickým a sociálním než problémem ekonomickým. ³⁹

---

³⁶ BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost a zdraví*. In BUCHTOVÁ, B. *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti* Brno:Masarykova univerzita v Brně, 2000. s. 10 ISBN 80-210-2425-9

³⁷ MAREŠ, P. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Praha:SLON 1998. s. 92 ISBN 80-901424-9-4

³⁸ BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. s. 119 ISBN 80-247-9006-8

³⁹ L. c.

Empirická část

5. Cíl práce, výzkumný problém, závěry analogických studií

5.1 Cíl výzkumu

Za cíl výzkumu si klademe potvrdit stanovisko odborné literatury, která popisuje způsob, jakým jsou ohroženi nezaměstnaní jedinci. Podíváme se na některé dílčí parametry, kterými se již zabývaly analogické výzkumy, a budeme chtít vědět, zda se nějakým způsobem proměnily v čase. Z tohoto pohledu půjde o deskriptivní výzkum.

Zaměříme se na tři základní oblasti, v nichž má nezaměstnanost nejvíce negativních důsledků. Považujeme-li práci za kategorii ekonomickou, sociální a psychologickou, pak se musíme nutně zabývat těmito oblastmi. Především nám půjde o stránku prožitkovou. Bude nás zajímat, jakým způsobem nezaměstnanost ovlivňuje život člověka v běžném dni, jaké možnosti mu přináší a čím ho omezuje, jak se projevuje v jeho chování a jakým způsobem ovlivňuje jeho psychiku.

5.2 Výzkumný problém, výzkumná otázka

Výzkumný problém

Odras nezaměstnanosti v každodenním životě člověka.

Výzkumná otázka

Jakým způsobem je ovlivněn život jedince v důsledku nezaměstnanosti?

5.3 Závěry analogických studií

Již v minulosti se výzkumem nezaměstnanosti zabývala řada studií a je tomu tak prakticky až do současnosti. Počátky výzkumu nezaměstnanosti sahají do 30. let 20. století. Jedním z prvních a nejznámějších výzkumů je Marienthalská studie (1933), kterou vypracovali Marie Jahodová a Paul Lazarsfeld. Tato studie vznikala v období světové hospodářské krize a byla zaměřena především na průběh nezaměstnanosti a život komunity nezaměstnaných lidí v rakouské obci Marienthal. Ze zjištěných závěrů vyplývá několik psychologických důsledků nezaměstnanosti, jako je snížení aktivity nezaměstnaných, narušení vnímání času a upadání do apatie. Jinými slovy lze říci, že výzkumníci dospěli k závěru, že lidé v těchto podmínkách ztrácí životní smysl, upadají jejich činnosti, které tvořily součást běžného dne. V souvislosti se ztrátou zaměstnání dochází k omezení sociálních kontaktů, člověk tím ztrácí postupně svoji identitu a snižuje se status osobnosti.

Jahodová se se svými pracemi stala průkopnicí ve výzkumu nezaměstnanosti z hlediska psychologického a výsledky jejích studií položily základy, na nichž stavěla řada dalších autorů, aby na její výzkumy navázali a rozšířili je.⁴⁰

Další významnou studií, která proběhla na našem území, je Zwickerova studie z let 1934-1935. Jedná se o studii zaměřenou na materiální, psychologické a sociální dopady nezaměstnanosti v Brně. Autor výzkumu dospěl k závěru, že nezaměstnanost postihuje celou psychičnost nezaměstnaného člověka, jeho intelektuálnost, citovost i oblast vůle. Důsledkem nezaměstnanosti došlo k porušení vazby ke společnosti, což především intelektuálně vyspělejší vrstva nezaměstnaných vnímala jako vyřazení ze společnosti, deklasaci a nejsilnější sociální příkoří.⁴¹

„Nezaměstnanost konstituuje novou hmotnou základnu, jež spolu s podstatně pozměněnou společenskou situací přetváří duševní a společenský život nezaměstnaného člověka, a trvá-li déle, stupňuje své účinky tak, že navozuje i hlubší, kvalitativní proměny v jeho psychosociálním ustrojení, jednání a chování vůbec.“⁴²

Marie Jahodová pokračovala ve výzkumu vlivu dlouhodobé ztráty zaměstnání z hlediska psychologických důsledků v exilu ve Velké Británii (1937). V jižním Walesu se zabývala výzkumem rodin nezaměstnaných horníků. Na rozdíl od Marienthalu, kde Jahodová došla k závěru, že nezaměstnaní postupně přecházejí od beznaděje k apatii, ve Waleské studii převažoval postoj rezignace. Jahodová to vysvětluje větší četností sociálních dávek. V Marienthalu došlo k uzavření továrny a jednorázovému nárůstu nezaměstnaných, zatímco ve Walesu byla vysoká míra nezaměstnanosti, a tak velké psychické napětí s obavami o budoucnost panovalo i u zaměstnaných. Neustálá přítomnost obav, úzkosti a psychického napětí byla zdrojem depresivních nálad a apatie. Jahodová se domnívala, že zoufalství rodin nezaměstnaných bylo zapříčiněno výskytem vysokou nezaměstnaností v oblasti Walesu.

Ve stejném období, kdy vznikala Marienthálská studie, byla publikována studie Bohdana Zawadského a Paula Lazarsfelda (1935) o nezaměstnanosti v Polsku. Takzvaná Varšavská studie se zabývala zabezpečováním živobytí, vlivem nezaměstnanosti na

---

⁴⁰ BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-9006-8

⁴¹ O. c.

⁴² KRHÁNEK, Z. *Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti jedince*. Brno, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra psychologie. s. 25

zdravotní stav, zadlužeností nezaměstnaných, objemem jejich zastavených věcí a rozsahem příležitostných prací. Předmětem zkoumání byl způsob života a existenční podmínky nezaměstnaných, jejich způsob vyrovnávání se se ztrátou zaměstnání a změnou podmínek v širším sociálním kontextu.

Zásadním a každodenním problémem nezaměstnaných v období velké krize ve třicátých letech bylo opatřování potravin, což bylo nepochybně zdrojem velké deprivace. Docházelo nejen k omezení jídla, jak dokládají tvrzení o obdobích hladu, ale životní komfort byl samozřejmě omezován i v jiných směrech. Více než polovina nezaměstnaných uvedla, že v zimě zůstávali přes den v posteli. Šetřili tak za topení a světlo.

Z výpovědí nezaměstnaných byl identifikován typický průběh emočních reakcí na ztrátu zaměstnání. Objevuje se emoční stav v podobě silného vzrušení, kolísají nálady, počáteční strach a smutek přechází v pocity zloby, vzteku a touhy po pomstě. Počáteční bezvýchodnost situace přináší ochromení celé psychiky a postupně se objevuje stav relativního klidu.

V této fázi se u nezaměstnaných objevuje naděje, že najdou zaměstnání. Ovšem s opakujícími se pokusy sehnat práci a opakující se zkušeností s odmítnutím, se postižení opět dostávají do pocitu beznaděje. V případě, že jsou již vyčerpány i všechny finanční rezervy, dostávají se opět negativní emoce, které už bývají zaměřeny proti vlastní osobě, doprovázené zoufalstvím, které se projevovalo myšlenkami na sebevraždu nebo pokusem o ni.

Po překlenutí této fáze upadali nezaměstnaní do apatie a rezignace. Odevzdali se tak osudu. E. W. Bakke (1933, 1940) se domnívá, že příčinou takového životního postoje je stále přetrvávající nejistota, která je doprovázena absencí bezpečí.

Výše zmiňované studie se zaměřovaly na následky strádání (byly prováděny v době velké hospodářské krize ve 30. letech minulého století), zatímco v pozdější době na přelomu 70. a 80. let došlo ke změně ve výzkumu, a to především k psychologizaci problematiky nezaměstnanosti. Nezaměstnanost v období hospodářské krize 30. let nelze u nás srovnávat s dnešní nezaměstnaností, avšak finanční důsledky spojené se ztrátou zaměstnání provázejí jedince i dnes. Marienthalská studie, stejně jako Zwickerova a další, jsou tak stále platnými zdroji mnoha cenných informací a poznatků, ačkoliv se uskutečnily před více než 70 lety.

S novou vlnou výzkumů se uplatňovaly i nové poznatky z oblasti psychologie, docházelo ke změně organizace výzkumu. Nejčastěji užívanými metodami se staly dotazník, anketa, rozhovor, subjektivní posuzovací škály kvality života, osobní pohody, deprese, sebevědomí apod. Využívají se i výzkumy založené na různých fyziologických měřeních, které podtrhují komplexnost problematiky nezaměstnanosti, stejně jako hloubkové analýzy podmínek sociálního prostředí.⁴³

Fyziologická měření se užívají nejvíce při výzkumech zaměřených na fyzické zdraví. Věra K. Jandačková, Karel Paulík a Andrew Steptoe (2012) se zabývali dopadem nezaměstnanosti na změnu srdečního rytmu způsobenou mimo jiné změnou životního stylu v důsledku nezaměstnanosti. Změnou statusu ze zaměstnaného na nezaměstnaného dochází u většiny jedinců k změně životního stylu a zdravých životních návyků. Četné studie ukazují vztah mezi zdravím jedince a jevy jako kouření (Hayano et al., 1990), zvýšená spotřeba alkoholu (Wallis et al., 2002) apod. Tyto negativní jevy stejně jako mnoho ostatních se právě vyskytují v souvislosti s nezaměstnaností v mnohem větší míře, jak dokládá výzkum Jandačkové a kol., což zvyšuje riziko onemocnění kardiovaskulárního systému. Nezaměstnanost je potencionálním chronickým stresorem, který vede k omezení činnosti nervu vagu, jenž je nezbytný pro správnou funkci srdce.⁴⁴ Vztah mezi kouřením a nezaměstnaností byl prokázán u mladých lidí ve větší míře než u lidí v dospělém věku.⁴⁵

Ve 30. letech 20. století se zdravotní stav posuzoval z hlediska následků spojených se špatnou nebo nedostatečnou výživou. Dnes se pozornost soustřeďuje na následky spojené především se stresem. Nezaměstnanost se řadí mezi závažné životní události, které negativně ovlivňují zdraví člověka. Nezaměstnanost staví jedince do nejisté budoucnosti a vystavuje ho tak intenzivnímu tlaku.⁴⁶

---

⁴³ BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-9006-8

⁴⁴ JANDAČKOVÁ, V., PAULÍK, K., STEPTOE, A. *The impact of unemployment on heart rate variability: The evidence from the Czech Republic*. Department of Epidemiology and Public Health, Faculty of Medicine, University of Ostrava, 2012.

⁴⁵ REINE, I., M. NOVO a A. HAMMARSTRÖM. Does the association between ill health and unemployment differ between young people and adults? Results from a 14-year follow-up study with a focus on psychological health and smoking. *Public Health* [online]. 2004, roč. 118, č. 5, s. 337-345 [cit. 2013-04-09]. ISSN 00333506. DOI: 10.1016/j.puhe.2003.10.008. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0033350603002592>

⁴⁶ KULIK, Liat. Jobless men and women: A comparative analysis of job search intensity, attitudes toward unemployment, and related responses. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* [online]. 2000, roč. 73, č. 4, s. 487-500 [cit. 2013-04-09]. ISSN 09631798. DOI: 10.1348/096317900167173. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1348/096317900167173>

V souvislosti s tím se může objevovat napětí v rodině a posun postavení jejích členů v rámci hierarchie. Tento jev nejvíce postihuje muže, kteří jsou považováni za živitele rodiny, a schopnost zabezpečit rodinu je otázkou osobní prestiže, daná společenskou konvencí. Ztráta zaměstnání tak představuje pro muže reálnou hrozbu ztráty autority v rámci rodiny. To, zda ke ztrátě autority dojde, závisí na předchozích partnerských vztazích a na postoji, jaký nezaměstnaný muž zaujme. V souvislosti se ztrátou zaměstnání dochází u mužů ke změně ve struktuře osobnosti, která se projevuje emoční labilitou, podrážděností, devalvací morálky, což může vést k sociálně patologickým jevům, jako např. alkoholismu a promiskuitnímu chování. Negativní posun ovšem nemusí být pravidlem. Vztahy se členy rodiny se naopak mohou zlepšit. To ale závisí na míře uspokojivých vztahů před ztrátou zaměstnání a snahou zapojit se do života rodiny.⁴⁷

Sociálně psychologickými důsledky nezaměstnanosti se u nás zabývá B. Buchtová (2002). Cílem výzkumu z roku 1992 bylo zjistit, jaké postoje zaujímají lidé ke ztrátě vlastní práce, jak tuto ztrátu subjektivně prožívají a jaké užívají životní strategie při překonávání zátěžové situace. Buchtová došla k závěru, že prožívání nezaměstnanosti je subjektivně podmíněno, a to především s ohledem na věk, osobní dispozice, vzdělání, kvalifikaci a zázemí. Nicméně typy reakcí na ztrátu zaměstnání lze rozdělit do několika skupin. Psychický šok popsalo 44,1% propuštěných, pasivitu, rezignaci a nechuť k práci popsalo 17,7% pracovníků. Obranný postoj zaujímalo 27,8% mužů a 10,9% žen, protože chtěli znát důvod svého propuštění a byli otevřeni diskusi, nechtěli se smířit s direktivním rozhodnutím propuštění. 33,8% mužů a 8,7% žen vidělo ve ztrátě zaměstnání výzvu k hledání nového pracovního místa. Na základě výzkumu byla ztráta práce z hlediska věku nejzávažnější pro skupinu obyvatel mezi 41-50 roky.⁴⁸

Výsledky výzkumu I. Reine (2004) mají v tomto ohledu poněkud odlišné závěry. Ačkoliv by se dalo předpokládat, že dospělí lidé, kteří mají určité finanční závazky vůči rodině a další platební povinnosti, budou zatíženi stresem z nezaměstnanosti ve větší míře než lidé v mladším věku. To ostatně potvrzovaly dříve provedené studie. Nyní se ukazuje,

---

⁴⁷KOMAROVSKY, Mirra. *The unemployed man and his family: the effect of unemployment upon the status of the man in fifty-nine families* [online]. 1st AltaMira Press reprint. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2004, 163 p. [cit. 2013-04-09]. ISBN 07-591-0732-7. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=w96wF6RhgSoC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

⁴⁸BUCHTOVÁ, B. *Nezaměstnanost: Psychologický, ekonomický a sociální problém*. Praha:Grada Publishing 2002. ISBN 80-247-9006-8

že vliv nezaměstnanosti na psychické zdraví se projevuje ve větší míře u mladých lidí než u dospělých.⁴⁹

Mladí lidé jsou také náchylnější ke vzniku psychosociální poruchy. Mezi nejvýznamnější patří sebevražedné myšlenky, kriminální chování a abusus návykových látek. Příčina zvýšené tendence vzniku patologických jevů u mladých lidí – např. v případě sebevražedných myšlenek, se připisuje nejasné a nesourodé představě o vlastní budoucnosti a životním smyslu. Vznik kriminálního chování je připisován velkému množství volného času, nízkým příjmům a kontaktům s deviantními vrstevníky. Podobně tomu je i u návykových látek, kde prediktorem vzniku závislosti je nejasný životní směr, tedy roztržitost dílčích životních cílů, a velké množství volného času.⁵⁰

Suicidiální chování se vyskytuje ve větší míře u jedinců, kteří mají zdravotní problémy. Studie zkoumající vztah sebevražedného chování a nezaměstnanosti dospěla k závěru, že lidé se špatným zdravotním stavem jsou vystaveni zvýšenému riziku sebevraždy a nezaměstnanosti. Výsledky studie z části připisují zvýšené riziko suicidia u nezaměstnaných častějšímu propouštění méně zdravých jedinců.⁵¹

Obdobně jako se věnují výzkumy nezaměstnanosti, vznikají studie, které se zabývají pracovními podmínkami zaměstnaných a vlivem pracovního prostředí na zaměstnance. D. H. Broomová (2006) dospěla k závěru, že lidé bez zaměstnání vykazují horší zdravotní stav než lidé, kteří práci mají. Z výsledku je dále patrné, že zaměstnanci působící na pracovišti se zvýšeným stresovým faktorem vykazují horší zdravotní stav oproti lidem, v jejichž zaměstnání se stresory nevyskytují. Objevují-li se však na pracovišti

---

⁴⁹ REINE, I., M. NOVO a A. HAMMARSTRÖM. Does the association between ill health and unemployment differ between young people and adults? Results from a 14-year follow-up study with a focus on psychological health and smoking. *Public Health* [online]. 2004, roč. 118, č. 5, s. 337-345 [cit. 2013-04-09]. ISSN 00333506. DOI: 10.1016/j.puhe.2003.10.008. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0033350603002592>

⁵⁰ FERGUSSON, David M., L. JOHN HORWOOD a Lianne J. WOODWARD. Unemployment and psychosocial adjustment in young adults: causation or selection?. *Social Science* [online]. 2001, roč. 53, č. 3, s. 305-320 [cit. 2013-04-09]. ISSN 02779536. DOI: 10.1016/S0277-9536(00)00344-0. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953600003440>

⁵¹ LUNDIN, A., I. LUNDBERG, P. ALLEBECK a T. HEMMINGSSON. Unemployment and suicide in the Stockholm population: A register-based study on 771,068 men and women. *Public Health* [online]. 2012, roč. 126, č. 5, s. 371-377 [cit. 2013-04-15]. ISSN 00333506. DOI: 10.1016/j.puhe.2012.01.020. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0033350612000364>

tří stresory a více (myšleno např. napětí, nejistota, nízká produkce nebo prodej firmy apod.) má takové zaměstnání stejné dopady na psychické zdraví jako nezaměstnanost.⁵²

Je zřejmé, že nezaměstnanost je komplexním problémem, který nelze jednoznačným způsobem uchopit, což dokládají provedené výzkumy v této oblasti. Je také nanejvýš jasné, že nezaměstnanost se nedotýká pouze ekonomických otázek, ale rovněž sociálních a psychologických. Odráží se na fyzickém zdraví jedince a určuje míru kvality života a osobní pohody.

---

⁵² BROOM, Dorothy H., Rennie M. D'Souza, Lyndall STRAZDINS, Peter BUTTERWORTH, Ruth PARSLow a Bryan RODGERS. The lesser evil: Bad jobs or unemployment? A survey of mid-aged Australians. *Social Science* [online]. 2006, roč. 63, č. 3, s. 575-586 [cit. 2013-04-09]. ISSN 02779536. DOI: 10.1016/j.socscimed.2006.02.003. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953606000840>

6. Metodika výzkumu

Čas realizace

Výzkum byl realizován v období říjen 2012 až únor 2013. Samotný výzkum lze rozdělit do dvou fází. V první fázi šlo vždy o hledání výzkumného vzorku. V druhé fázi pak o přímý kontakt s probandy a realizace interview a anamnézy.

Místo realizace

Výzkum byl realizován vždy v prostředí, které bylo probandům známé a příjemné, aby se zamezilo vzniku zbytečných zábran při rozhovoru, jako například ostych. Tyto rušivé vlivy mohou vést k méně efektivní spolupráci ze strany probanda. Dalším kritériem vhodného zázemí pro výzkumné šetření byla nemožnost být kýmkoliv rušen. Z toho ohledu bylo interview prováděno v místě bydliště probandů, u jejich přátel či na víkendové chatě apod. V žádném případě nebylo interview prováděno na veřejném místě jako kavárna, restaurační zařízení atd.

Způsob realizace

Polostrukturované interview bylo prováděno se zvukovým záznamem, aby nedocházelo k rušivým jevům v podobě zapisování během rozhovoru. Využití zvukového záznamu také vylučuje možnost zkreslení výpovědí při zapisování. Všichni probandi byli o zvukovém záznamu rozhovoru vyrozuměni a souhlasili s ním.

Způsob výběru probandů

Výběr probandů se uskutečňoval s využitím vlastních sociálních kontaktů autora. Probandi nebyli vybíráni podle žádného kritéria, výběr byl náhodný. Prakticky jediným kritériem při výběru probandů se stala ochota nezaměstnaného o své situaci vypovídat. Celkem se výzkumného šetření zúčastnili tři probandi.

6.1 Výzkumné metody

K výzkumnému šetření byla užita kazuistika, která zahrnovala jak anamnézu, tak polostrukturovaný rozhovor (interview).

Pro naši potřebu byly použity pouze některé části anamnézy. Konkrétně se jedná o sociální anamnézu, pracovní anamnézu a toxikologickou anamnézu. Souhrn těchto informací je ještě doplněn o další údaje potřebné pro lepší charakteristiku probandů.

V rámci polostrukturovaného rozhovoru měl výzkumník připravenou kostru základních otázek, které vycházely ze tří oblastí zájmu. Oblasti ekonomické, sociální a psychologické. Cílem polostrukturovaného interview je získat přehled dopadů nezaměstnanosti na život člověka v oněch zmiňovaných oblastech.

V ekonomické oblasti nás bude nejvíce zajímat, jakým způsobem se změnila finanční situace probanda, stejně jako jeho životní standard. Budeme se ptát, jaké výdaje omezuje a co je zdrojem jeho příjmů, pokud nějaké má.

V kategorii sociální budeme hledat informace o sociálních vztazích probanda ke svému okolí a o vlivu nezaměstnanosti na jeho kvality. Chceme vědět, zda se kvalita vztahů s jeho blízkými změnila negativně nebo pozitivně, stejně jako nás zajímá změna kvantity sociálních vztahů k širšímu okolí.

V oblasti psychologické zaměříme pozornost na prožívání nezaměstnanosti, na emoce, které vyvolává. Nelze opomenout sebevědomí a jeho případnou změnu. Důležitá je také struktura dne a jak nezaměstnaný člověk vnímá strukturu času. Budeme se také zajímat o vnímání své profesní schopnosti a schopností obecně v souvislosti s nezaměstnaností.

7. Výsledky šetření

Výzkumného šetření se zúčastnili tři probandi. Z toho dvě ženy a jeden muž. Výsledkem šetření jsou tři kazuistiky s rozhovory.

Kazuistika č. 1

Jedná se o svobodného muže ve věku 29 let. Proband je bezdětný. Délka jeho současné nezaměstnanosti přesahuje dobu 2,5 roku, což je zřejmá dlouhodobá nezaměstnanost. Celková délka nezaměstnanosti v průběhu jeho života představuje 4 roky. Proband je vyučený v oboru truhlář. V oboru pracoval ovšem jen jednou. Ostatní zaměstnání byla mimo jeho kvalifikaci. Celkový počet zaměstnání od ukončení učiliště jsou čtyři, včetně zmíněné práce v rámci kvalifikace.

Proband uvádí, že je kuřák. Přiznává, že počet vykouřených cigaret se v průběhu nezaměstnanosti zvýšil v závislosti na době jejího trvání. Dále uvádí, že konzumace alkoholu je příležitostná a množství zkonsumovaného alkoholu se v souvislosti s dobou trvání nezaměstnanosti spíše snižuje. Předpokládáme, že je to způsobeno finanční situací, což jedinec také nepřímo naznačil.

Jedinec připouští, že za ztrátu posledního zaměstnání si může sám: „*Vyspal jsem se s dcerou majitele.*“ Se ztrátou pracovního místa přišel i o byt.

Rozbor kvalit z hlediska ekonomického

Proband svoji finanční situaci hodnotí špatně a vyjadřuje se k ní velmi jednoznačně: „*Mám tři exekuce a nemám žádný příjem.*“ Občas se naskytne příležitost pracovat načerno, jde především o nekvalifikovanou práci v lese nebo na stavbě. Tento příležitostný přivýdělek shledává proband jako velmi dobrý, protože je možnost alespoň nějakým způsobem být aktivní a ekonomicky zvýšit svůj standard.

Proband je bez státní podpory, čili jedinými jeho příjmy jsou příležitostné práce načerno, jak jsme již uvedli. Z finančních důvodů žije jedinec přechodně u matky, ačkoliv má svůj byt. Kvůli nedostatku peněz nedokáže plnit základní platební povinnosti spojené s užíváním bytu. „*Jsem bez elektriky a teplé vody, myslím, že to vypovídá za vše. Svítím si svíčkama.*“

Veškeré finance dává proband na jídlo a základní potřeby denního užívání, jako jsou např. hygienické potřeby. Pokud mu zbudou nějaké peníze po zaplacení potřebných

položek, utratí je za tabák, což prý také není mnoho. Objevují se i delší období, kdy si nemůže dopřát základní potraviny, natož tabák.

Rozbor kvalit z hlediska sociálního

V souvislosti s nezaměstnaností pociťuje proband úbytek sociálních kontaktů. Především jde o důsledek tíživé ekonomické situace. „*Spousta mých kamarádů není odsud a vzhledem k tomu, že nemám peníze, tak se za nima nemůžu jet ani podívat.*“

Jedinec to vnímá jako odcizení od společnosti. Možnost navazovat nové sociální kontakty je podle jeho slov také velmi limitována. Prakticky jedinou společností je pro něj malý okruh známých a přátel se společným zájmem o RPG hry (Role Playing Game), se kterými se schází více či méně pravidelně podle jejich časových možností.

Ve vztahu ke svým známým a přátelům, kteří mají zaměstnání, pociťuje proband, že jsou zaměřeni proti němu a dívají se na něj s odstupem.

„*Pokud jde o pocity, tak se určitě objevuje závist. Někdy se člověk cítí i trapně, ale záleží, koho potkám. Někdy to třeba vůbec neřeším, protože jsem rád, že toho člověka vidím. Někdy se ale cítím hodně blbě, nevím proč, ale někdy mi přijde, že mi to lidi dávají sežrat a ještě se baví, jak jsou úspěšní. Špatný pocity převládají, asi to bude tím, že jsem už tak dlouho bez práce.*“

Svůj vztah s matkou hodnotí spíše neuspokojivě, přesto se o ni příležitostně stará, protože je nemocná. Podle výpovědi probanda není úplně zřejmé, zda ke zhoršení kvality vztahu došlo ztrátou posledního zaměstnání. Naopak se zdá, že roli zde sehrála předchozí kvalita vztahu, kdy proband pracoval s matkou v pojišťovně. „*Matka mě obrala o neskutečný prachy, tak jsme se zhádali jak koně. Ona tvrdila, že to není pravda. Pak jsem se s ní pár let prakticky nebavil a odjel do Prahy. Občas zajela, ale skončilo to vždycky hádkou.*“

Rozbor kvalit z hlediska psychologického

Proband uvádí, že na sobě pociťuje psychické změny: „*Jsem víc vzteklej a uzavřenej.*“ Dále je patrné, že se snížilo jeho sebevědomí, což uznává sám a jako hlavní příčinu vidí nemožnost ovlivnit dění věcí okolo sebe. Bez finančních prostředků se snížil manévrovací prostor, ačkoliv chuť problémy řešit stále má. „*Mám spoustu problémů a nemůžu je řešit. Dřív jsem měl peníze a nebyl to problém. Teď je to mnohem horší.*“

Ačkoliv se jedinec domnívá, že jeho schopnosti neubývají a cítí se stále kompetentní ve svém oboru, jako velký problém považuje nedostatečné vzdělání. Proto se také rozhodl získat maturitu dálkovým studiem. Vidí tak větší možnost svého uplatnění. Zároveň také uznává, že mu to nemyslí tak bystře jako před ztrátou zaměstnání.

Nemalé problémy, které musí dále řešit, jsou zdravotního rázu. Přišel kvůli nim o práci, když pracoval načerno. Omezení v získání zaměstnání vidí i ve zdravotním stavu své matky, o kterou se musí postarat s určitou pravidelností.

Probandův den nemá jasnou a pevnou strukturu. Uvědomuje si, že je lepší mít pevný denní režim, ale také dodává, že člověk časem zleniví. Jedinec se ovšem snaží dodržovat režim pravidelného vstávání. Problém v nabourané struktuře dne vidí v nadbytku volného času. Je několik aktivit, kterým se pravidelně věnuje, ale jak říká, jde spíše o to ubít nějakým způsobem čas. Kromě hraní RPG se ve společnosti téměř nevyskytuje. Další jeho aktivitou je počítač, na němž hraje hry a komunikuje s přáteli na sociální síti. Občas vyrazí s přáteli do přírody.

Kvůli nedostatku sociálních kontaktů a nemožnosti sdílet své starosti s blízkou osobou se cítí osaměle. *„Jsem sám, nemám ženskou. Takže na ty starosti jsem taky sám a celková situace je hrozná, takže se tak i cítím. Určitě se cítím osaměle.“*

Proband uvádí, že se snaží dbát na to, aby měl alespoň jedno teplé jídlo denně, zároveň podotýká: *„Kdybych nebýval u matky, tu možnost bych neměl. V tomhle je to výhoda, jinak bych asi umřel hladu, nikoho dneska nezajímá, jestli máš co jíst“.*

Podle jeho slov je obtížné sehnat práci. Svoji aktivitu v hledání zaměstnání hodnotí v současné době spíše pasivně. Tendence intenzity hledání zaměstnání se snižovala s délkou nezaměstnanosti. *„Už jen posílám maily. Ale už ne taky každý den. Dřív jsem třeba poslal ten samý životopis na třicet různých míst, dneska už ho přizpůsobuju pracovní pozici. To samý motivační dopis. Dneska ho chtějí snad všude. Taky nejde napsat jen jeden. Průměrně pošlu asi jeden mail denně.[...] Po práci se jinak ptám třeba známých osobně, když je potkám nebo na Facebooku. Obcházení firem jsem vzdal, je to pořád dokola a neúspěšné.“*

Nezaměstnanost je pro jedince značným zdrojem stresu, se kterým se složitě vyrovnává. Z počátku neviděl v nezaměstnanosti problém, bral ji jako příjemné volno. Bohužel s přibývajícím časem a ubývajícím financemi se začal měnit i jedincův pohled na

situaci a s tím spojené pocity. Na nezaměstnanosti nevidí žádná pozitiva. Vykazuje větší míru uzavřenosti. *„Neřeším své problémy s nikým, nesvěřuju se. A nerad řeším něčí problémy, když má někdo potřebu se svěřovat mně.“*

Na to, jak vidí proband nezaměstnanost a co je na ni nejhorší, odpovídá takto: *„Pocit nečinnosti. V podstatě se nedá nic tvořit. Skoro u všeho se dá říct, že když se otočíš, tak za tebou něco zbude. I u tý číšníčiny, když někomu doneseš pivo a on ti poděkuje a třeba řekne, že mu chutná jídlo, tak to potěší a člověk má lepší den. Je to bonus pro člověka, pro jeho sebevědomí.“*

Kazuistika č. 2

Jde o vdanou ženu ve věku 43 let. Žena má dvě děti ve věku 11 a 17 let. Dosažené vzdělání je střední s maturitou v oboru šička. Délka současné nezaměstnanosti je 6 měsíců, jedná se tedy o hranici dlouhodobé nezaměstnanosti. Celkový počet zaměstnání za celý život jsou 4. Současná nezaměstnanost je nejdelší v porovnání s předchozími. Dříve šlo o frikční nezaměstnanost, která měla krátké trvání. Proband žije v panelovém domě s rodinou, je nekuřák, alkohol pije minimálně a pouze ve společnosti.

O práci proband přišel z důvodu likvidace závodu a hromadného propouštění.

Rozbor kvalit z hlediska ekonomického

Po ztrátě zaměstnání proband uvádí, že finanční situace se znatelně zhoršila. Proband pobírá v současné době dávky z úřadu práce a zmiňuje finanční závislost na manželovi. *„Co se týká jiných příjmů, jde spíše o nárazovou pomoc známým, pokud potřebují něco zašít, přišít apod., ale to je fakt málo, to nestojí ani za řeč.“*

Proband i jeho rodina omezili svůj životní standard a snaží se neutrácet. *„Kupujeme pouze potřebné věci. Vyhledáváme levnější potraviny a nakupujeme v akcích. Nákup například nového oblečení v této situaci nepřipadá v úvahu. Dovolenu jsme zrušili. Jedině za co třeba utrácíme, tak je když vyrazíme jednou za čas do společnosti, aby se člověk doma nezbláznil. Ale já si dám dvě deci bílýho a konec, takže to taky nepřeháníme.“*

Dále omezují kulturní vyžití jako kino, divadlo a různá společenská setkání.

Rozbor kvalit z hlediska sociálního

Proband zatím nepocituje radikální změny v sociálních vztazích. Uznává, že s odchodem ze zaměstnání se omezil kontakt s bývalými kolegy a předpokládá, že vymizí

úplně, nicméně ostatní sociální vztahy mimo rámec zaměstnání se nezměnily. Co se týká kvality vztahů s blízkými, hodnotí ji takto: „*Tak o trochu horší to je, ale jde to*“.

Na druhou stranu uvádí dobré vztahy se svým partnerem, který se ho snaží podporovat. Stejně se projevuje i vztah s dcerou. „*Dcera mi třeba pomáhá a nosí různé nabídky práce*“. Proband nemá pocit, že by se jinak něco změnilo. Rodinné vztahy se tak spíše utužily.

Před jinými lidmi nemá problém se vyjadřovat, i když podle jeho slov sebevědomí trochu kleslo. Nové zaměstnání hledá především na internetu a ptá se svých známých, navštěvuje přímo firmy a samozřejmě je evidován na úřadu práce. V případě, že se setkává s lidmi, kteří mají zaměstnání, nevyvolává to v probandovi negativní emoce.

Rozbor kvalit z hlediska psychologického

Proband uvedl, že na sobě pozoroval psychické změny a to z počátku nezaměstnanosti. V současné době je to lepší. Vývoj pocitů od ztráty zaměstnání do současné chvíle popisuje proband slovy: „*Když končíte tu práci, tak z toho máte depresi, je Vám to líto, že nemůžete do práce a přece chcete. Teď na Vás přijde taková nálada, že Vás nic nebaví, ale postupem času je to lepší, bych řekla. Ty nervy se trochu uklidní a už to není takový. Zvyknete si, ale ze začátku Vám chybí ten režim, bych řekla[...]* Při propouštění jsem měla trochu obavy, co bude, ale teď je to ještě horší, protože jsem si nemyslela, že to bude až takový problém sehnat práci.“

V nepravidelných intervalech se objevují obavy a strach z budoucnosti. Proband se nesnadno vyrovnává s odmítnutím při hledání práce a v takové situaci převládá strach, že si už žádné místo nenajde. „*Přijde mi to hrozně líto, člověk se na pohovor připraví, věnuje tomu čas, připraví se i psychicky a pak to nevyjde. A nejhorší je, že ani nedají vědět, jak jste dopadli. Takže nejistota.*“

Proband hodnotí aktivitu v hledání práce jako vzrůstající. Z počátku nechával veškerou aktivitu na úřadu práce. Postupem času ovšem došel k závěru, že úřad práce mu nové zaměstnání pravděpodobně nesežene. „*Teď už hledám sama všude možně. Nemyslela jsem si, že to bude taková fuška.*“

Zmiňuje se o tom, že nemá pevně danou strukturu dne a nedbá na to, aby měl alespoň jednou denně teplé jídlo. Děti jí ve škole a partner v práci. Dodržuje však režim pravidelného vstávání. Přesto, že nemá jasně danou strukturu dne, nemá pocit, že se čas

vleče. „S tím teda problém rozhodně nemám. Věnuji se dětem, starám se o staré rodiče vždycky o víkendy, někdo chce pořád něco zašít a ušít a ještě jsem u dobrovolných hasičů, ti mi čas zorganizují.“

Proband uvádí, že nemá žádné překážky pracovat, nepocituje úbytek svých schopností, ale necítí se kompetentní ve svém oboru. „Mám kvalifikaci, kterou v tomto městě neuplatním. Jsou nové technologie, asi by to chtělo nějakou školu nebo kurzy a kvalifikaci si zlepšit.“

Na nezaměstnanosti neshledává nic pozitivního, naopak pocituje stres, který se objevuje nárazově v závislosti s tím, zda se něco povede nebo ne. Současně řeší zdravotní problémy své dcery, což je také náročné. Největší problém byl ze začátku, než si proband připustil, že přišel o zaměstnání. „To byly takový ty deprese, že nejdete do práce, přišlo Vám to líto, člověk si myslel, že v té práci bude až do důchodu. Měla jsem strach, co bude, bude málo peněz“.

Co je podle probanda na nezaměstnanosti nejhorší? „Nejistoty. Člověk měl dřív pravidelný příjem peněz.“

Kazuistika č. 3

Jedná se o ženu ve věku 41 let. Je vdaná, má dvě děti 12 a 17 let. Vzdělání střední s maturitou v oboru technicko-textilním. Délka nezaměstnanosti je šest týdnů, jedná se tedy o krátkodobou nezaměstnanost. Tato nezaměstnanost je i první v životě probanda. Celkový počet zaměstnání jsou čtyři. Proband bydlí ve vlastním panelákovém bytě s rodinou. Uvádí, že je kuřák s průměrně třemi vykouřenými cigaretami denně. Počet vykouřených cigaret se v nezaměstnanosti zvýšil. Alkohol konzumuje zcela příležitostně, v průměru jedno až dvě piva jednou za čtrnáct dní.

O práci přišel, protože skončila firma, ve které pracoval.

Rozbor kvalit z hlediska ekonomického

Proband charakterizuje svoji nastalou situaci jako mizernou. Žije z odstupného. Jiné zdroje příjmů nemá. Stejně tak nepobírá podporu v nezaměstnanosti, vzhledem k odstupnému. Co se týče životního standardu, proband uvádí, že s celou rodinou šetří, zároveň ale upřesňuje: „No, my jsme stejně nebyli takový, že bychom nějak

rozhazovali...tak v podstatě nemusíme až tak něco měnit. Jediné, na čem asi šetříme, je jídlo“.

Zbylé peníze po zaplacení všech povinných poplatků utratí proband za cigarety, což je v jeho případě při čtyřech krabičkách měsíčně podle jeho slov zanedbatelná částka. *„Jinak já nemůžu za nic jiného utrácet“.*

Rozbor kvalit z hlediska sociálního

Proband nemá po ztrátě zaměstnání problémy vycházet se svými blízkými. Ze strany rodiny se mu dostává spíše podpory a pochopení. Nepocituje, že by se nějakým způsobem změnil vztahy s nejbližšími a zároveň popisuje jejich reakci slovy: *„No tak proto, že mě znají, tak mě nelitují, protože ví, že by mě to naštvalo. A spíš se snaží mi dávat nějaký tipy na práci. Snaží se mi pomoci.“*

Co se týče širších sociálních vztahů, došlo k přerušení vazeb s bývalými kolegy. *„Určitě opadly kontakty s lidmi, s kterými jsem byla v práci. Nejsm tak činná, že bych je všechny obcházela a zjišťovala novinky. Tyhle vztahy opadly. Dostaly se do úplně jiný roviny.“* V ostatních sociálních vztazích proband nezaznamenal žádné změny.

Situaci, kdy potkává známé, kteří mají zaměstnání, hodnotí proband jako nepříjemnou. Podle jeho slov nejde o závist, že mají práci, ale spíše o vztek na firmu, která ho propustila. *„Mám vztek na tu firmu, která to podělala, a pak vyhodila stovky lidí. Úplně si vždy vybavím, co měla udělat a co neudělala, nebo teda ty lidi tam!“*

Rozbor kvalit z hlediska psychologického

Proband pocituje větší míru vzteku se ztrátou zaměstnání. Uvádí do souvislosti i sebe: *„Zjišťuju věci, který jsem zanedbala. Neměla jsem být lemra a měla se učit cizí jazyky, což by mi teď pomohlo.“*

Při propouštění u něho převládala kromě vzteku ještě lítost. Spíše než obavy, zda si nové zaměstnání najde, má proband strach, jaké zaměstnání to bude: *„Nerada bych klesla někam dolejc. Ale pravděpodobně je možný, že se to stane, a to by mě pak žralo.“*

Neznamená to však, že by méně kvalifikovanou práci nevezal. *„Ted' žiju z odstupného, tak to moc nehrotím, ale pak už budu muset vzít, co bude.“*

Proband se necítí být spokojený, ale užitečný si připadá pořád stejně. Podobně se necítí ani osaměle. Má více času na svoji nemocnou matku a může se jí o to více věnovat,

což shledává jako přínosné. Velké množství volného času neshledává negativně, je spíše vítanou změnou a příležitostí věnovat se věcem, na které nebyl dříve čas. „*Čtu, učím se psát všema deseti, pouštím si filmy, na který jsem neměla dlouhodobě čas.*“ Proband tedy nemá problém s tím, že se mu čas vleče.

Na druhou stranu nemá jasnou a pevnou strukturu dne, ale dodržuje režim pravidelného vstávání, stejně jako jedno teplé jídlo denně. „*Je to spíš důsledkem toho, že vařím rodině. Kdybych byla sama, tak bych si určitě nevařila. Nebaví mě to.*“

Nepocituje úbytek svých schopností, ale ve svém oboru se kompetentní také necítí. „*Třeba já jsem měla na starosti zásobování. A to máte pořád nový a nový věci na trhu. Takže ztrácím, já to vím.*“

Proband připouští, že ztráta zaměstnání je jistým stresem, ale rozhodně ne značným, vysvětluje si to tím, že je bez zaměstnání krátkou dobu. S tím souvisí i míra sebevědomí, která je přibližně stejná. Proband to zdůvodňuje pozitivním myšlením a vírou, že se nastalá situace změní. Nezaměstnanost se podle jeho slov odrazila i na zdraví, ale spíše pozitivním směrem. „*Dřív jsem seděla osm hodin za stolem a teď mám víc pohybu.*“

Proband se již o nové místo ucházel a vkládal do něj velké naděje. Neúspěch však konstatoval slovy: „*Spoléhal jsem na ten městský úřad, kde jsem žádala o práci. To mě sejmulo, na to jsem dost spoléhala, že to dostanu, protože jsem se na to připravovala několik dní.*“ Současně ale svoji aktivitu v hledání zaměstnání považuje spíše za pasivní, teprve začíná hledat.

Kromě nezaměstnanosti se zabývá v současné době nemocí své matky a řeší bývalého manžela, který neplatí výživné na děti. Sám proband nemá žádná omezení nebo překážky v práci. Na nezaměstnanosti neshledává žádná pozitiva, pouze omezení: „*Letos asi nepojedeme na dovolenou. Ostatní se uvidí, podle toho, jak dlouho budu sedět doma.*“

Co shledává na nezaměstnanosti proband jako nejhorší? „*Podle mě ta náplň. Já nejsem z lidí, kteří se vydrží doma válet. Mně to prostě vadí. Týden nebo dva to je jako dovolená, ale pak už dýl mě to nebaví. Já potřebuju něco dělat, ovšem ne uklízet, jak to někdo dělá pořád dokola.*“

8. Diskuze

Na základě výsledků šetření je zřejmé, že nezaměstnanost má na jedince bezesporu negativní vliv. Samotní probandi se k nezaměstnanosti vyjadřovali negativně a neshledávali na ní žádná pozitiva. Pokud jde o naši snahu popsat, jakým způsobem je ovlivněn život jedince v důsledku nezaměstnanosti, tak jsme přesvědčeni, že se nám to podařilo.

Předpokládali jsme, že práce je kategorií ekonomickou, sociální a psychologickou. Z toho důvodu jsme se zaměřili na tyto oblasti v souvislosti s jejich působením na jedince v důsledku ztráty zaměstnání.

V kategorii ekonomické nás zajímala finanční situace probandů. Tu hodnotí probandi jako neuspokojivou a v důsledku toho se uchylují k větším finančním úsporám. Nezaměstnaní se nejvíce snaží ušetřit na jídle, ale jde i o omezování kulturního vyžití, výdajů na ošacení a v jednom případě i o úplné omezení spotřeby elektřiny. Co se týká finančních zdrojů, probandi uvádějí podporu ze strany státu nebo odstupné ze strany bývalého zaměstnavatele. Pokud nezaměstnaným nejsou vypláceny podpory nebo odstupné, uchylují se podle našich výsledků na černý trh práce. Tento jev je podmíněn mnoha faktory. Dovolujeme si tvrdit, že jeden z nejvýznamnějších bude délka nezaměstnanosti, jak ukazují naše výsledky. Dlouhodobou nezaměstnanost totiž doprovází zužování finančních rezerv a člověk tak může pociťovat tlak opatřit si finanční prostředky v podstatě za každou cenu, tedy i cestou, která nemusí být legální.

Jeden z probandů hodnotil tuto situaci slovy: *„Je to fakt boj o přežití. Na jedné straně nemáte práci, chcete makat, protože potřebujete prachy na zaplacení všech možných poplatků a na druhé straně vám práci nedají, a když se o to snažíte zařídit si to jinak, tak vám řeknou, že dělat načerno se nesmí. Měli by se na to dívat z lidského hlediska, přece tu nebudu sedět s rukama v klíně a čekat až umřu hladem.“*

Další kategorií našeho zájmu byla oblast sociální, ve které jsme se zaměřili především na sociální izolaci jedince a jeho vztahy s blízkými. Dva probandi uvedli, že jejich vztahy s blízkými se nezměnily a blízcí reagují na nastalou situaci spíše pozitivně, tedy se snaží nezaměstnané podporovat. Jeden proband uvedl, že má konflikty se svojí matkou, ale není úplně zřejmé, zda začaly v souvislosti s nezaměstnaností nebo dříve. Domníváme se, že i tato situace je závislá na délce nezaměstnanosti. Jak uvádí odborná

literatura, dlouhodobá nezaměstnanost je definována od šestého měsíce nezaměstnanosti, čili tuto podmínku splňuje pouze proband č. 1. Z tohoto důvodu je pravděpodobné, že se u ostatních změna kvality vztahů nestačila zatím projevit. Neznamená ovšem, že se musí měnit pouze negativním směrem.

Podobně proband č. 1 uvádí značnou sociální izolaci na rozdíl od probandů č. 2 a č. 3. U probanda 1 dochází k sociálnímu styku pouze s několika lidmi, se kterými se věnuje RPG hrám. Ostatní sociální kontakt, který probandovi 1 schází, je mu znemožněn v důsledku finanční situace. Tento stav ostatní probandi nevykazují, pouze se zmiňují o tom, že nejsou v kontaktu se svými bývalými kolegy, ale jiným zásadním způsobem se u nich sociální kontakt v širším kontextu nezměnil.

Z psychologického hlediska nás zajímalo prožívání nezaměstnanosti. Při propouštění pociťovali probandi vztek, obavy z budoucnosti a lítost. Obavy, že si nenajdou pracovní místo, se stupňovaly s délkou nezaměstnanosti. To se projevilo i v aktivitě hledání nového zaměstnání. Jeden z probandů se vyjádřil ve smyslu, že nečekal, že hledání zaměstnání bude tak složité.

Podle našich výsledků se žádný z probandů necítí spokojený. Co je však důležité, cítí se všichni z nich užiteční, což souvisí s náplní jejich volnočasových aktivit. Všichni uvedli, že jejich den nemá pravidelnou a jasnou strukturu, nicméně dodržují režim pravidelného vstávání a tímto je struktura dne alespoň z části zachována. Mimo to se také všichni věnují péči o někoho, což je smysluplná činnost, která člověka naplňuje. Strukturu dne udržují i pravidelné aktivity, kterým se nezaměstnaní věnují.

Nezaměstnaní popisují, že zaznamenali pokles sebevědomí, anebo se snaží si ho nepřipouštět, což se objevilo v jednom případě našeho šetření. Nezaměstnanost s sebou přináší stres, což potvrdili všichni námi oslovení, pouze v rozličné míře. Máme za to, že jde opět o závislost na délce nezaměstnanosti, jak je patrné z odpovědí probandů.

Oslovení nezaměstnaní chtějí pracovat a mají chuť pracovat, nekladou si žádné překážky. Jejich průběh nezaměstnanosti se podle dostupných informací shoduje. Zpočátku uvádějí dostatek času, který je příjemný, jelikož dovoluje věnovat se věcem, na které nebyl v době zaměstnání čas. Dále se jedná o změnu životního stylu v důsledku nejen ekonomické situace, na který si nezaměstnaní musí zvyknout. Uvědomme si, že ve většině případů nejde o situaci žádoucí. Lidé se stávají více uzavřenými, projevuje se u nich vztek

a zloba. Pocit spokojenosti s dostatkem volného času přechází v problém, jak volný čas využít. S opakujícím se odmítáním žádostí o práci klesá sebevědomí i chuť a síla toto ritualizovat. I když se ve všech případech probandi vyjádřili, že se cítí užiteční, přesto jim práce chybí v podobě zanechání jakýchsi hodnot.

Co je na nezaměstnanosti nejhorší vidí oslovení různě:

„Podle mě ta náplň. Já nejsem z lidí, kteří se vydrží doma válet. Mně to prostě vadí.“;

„Pocit nečinnosti. V podstatě se nedá nic tvořit. Skoro u všeho se dá říct, že když se otočíš, tak za tebou něco zbude. I u tý číšníčiny, když někomu doneseš pivo a on ti poděkuje a třeba řekne, že mu chutná jídlo, tak to potěší a člověk má lepší den. Je to bonus pro člověka, pro jeho sebevědomí.“;

„Nejistoty. Člověk měl dřív pravidelný příjem peněz.“

Závěr

Popsali jsme, jaká nebezpečí a rizika jsou s nezaměstnaností spjata. Teoreticky jsme nastínili možné hrozby, které se u nezaměstnanosti objevují a prakticky poukázali, jakým způsobem se nezaměstnanost projevuje v životě nezaměstnaných lidí, jak s ní bojují a co prožívají. Chápali jsme práci jako kategorii ekonomickou, protože je zdrojem finančních prostředků, jimiž si člověk v dnešní době zajišťuje základní potřeby. Nahlíželi jsme na ni také jako na kategorii sociální, a to z toho důvodu, že nezaměstnanost je zdrojem změn v sociálním kontaktu jedince ve vztahu ke společnosti a celková nezaměstnanost se odráží také v celospolečenském měřítku v podobě patologických jevů. Psychologické hledisko nám umožnilo nahlédnout, jaké pocity se objevují u nezaměstnaných, jak se změnilo jejich vnímání času, jak se s nastalou situací vyrovnávají a jakým způsobem se nezaměstnanost odrazila na jejich chování.

Významným přínosem je znát nezaměstnanost, její průběh, důsledky a možnosti, aby byl člověk schopen efektivněji, tedy s co nejmenší psychickou, ale i sociální újmou, se s jejími nástrahami potýkat. Musíme si uvědomit, že nezaměstnanost je a bude součástí našich životů v této společnosti a měli bychom se naučit s ní žít a překonávat ji. Nelze očekávat trend klesající nezaměstnanosti vzhledem k očekávanému vývoji globální ekonomiky, ale i celé společnosti.

Anotace

Bakalářská práce je členěna na část teoretickou a praktickou. Naší snahou bylo uvést nezaměstnanost a její možné dopady na člověka. Bakalářská práce v teoretické části popisuje nejdůležitější aspekty nezaměstnanosti a její souvislosti. Zahrnuje například význam práce pro člověka, trh práce, politiku zaměstnanosti, sociální, psychologické a ekonomické důsledky nezaměstnanosti, její průběh, vývoj apod. Tím tak dává základ pro následné výzkumné šetření, které je součástí empirické části bakalářské práce.

V empirické části jsou tři kazuistiky, jejichž součástí je anamnéza a polostrukturovaný rozhovor. Výzkumným šetřením jsme si dali za úkol popsat nejzávažnější změny v životě člověka v důsledku ztráty zaměstnání. Chtěli jsme zjistit, jaký vliv má nezaměstnanost na život člověka jako jedince ve společnosti, čím ho omezuje a jaké možnosti mu případně přináší. Pro tuto potřebu jsme se dopady nezaměstnanosti na jedince zabývali z hlediska psychologického, sociálního, ale i ekonomického. Výsledky šetření nejsou nějakým způsobem překvapující, naopak jsou srovnatelné se závěry analogických výzkumů, které se nezaměstnaností zabývají. Podařilo se tak potvrdit předpoklad o důsledcích nezaměstnanosti na základě odborné literatury.

Annotation

The thesis is divided into theoretical and practical. Our aim was to theoretically specify unemployment and its possible effects on humans. Bachelor thesis describes the most important aspects of unemployment and its context in the theoretical part. It covers for example importance of the work for human, labor market, employment policy, social, psychological and economic consequences of unemployment, its progress, development, etc. It will thus be the basis for subsequent research which is part of the empirical section of the thesis.

The empirical part includes three case studies that include anamnesis and semistructured interview. Research survey, we set ourselves the task to describe the most important changes in human life due to job losses. We wanted to find out what effect unemployment has on the life of man as the individual in society what it restricts the possibilities and what it brings. For this need we engaged in the impact of unemployment on individuals from psychological, social, but also economic perspective. The survey results are not surprising in any way, but are comparable with the findings of similar studies that deal with unemployment. We were able to confirm the assumption of the effect of unemployment on basis of scientific literature.

Klíčová slova

důsledky nezaměstnanosti, nezaměstnanost, politika zaměstnanosti, psychika, práce, trh práce

Keywords

consequences of unemployment, employment policy, labor market, psyche, unemployment, work

Referenční seznam literatury

- BROOM, Dorothy H., Rennie M. D'Souza, Lyndall STRAZDINS, Peter BUTTERWORTH, Ruth PARLOW a Bryan RODGERS. The lesser evil: Bad jobs or unemployment? A survey of mid-aged Australians. *Social Science* [online]. 2006, roč. 63, č. 3, s. 575-586 [cit. 2013-04-09]. ISSN 02779536. DOI: 10.1016/j.socscimed.2006.02.003. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953606000840>
- BUCHTOVÁ, Božena. *Nezaměstnanost: psychologický, ekonomický a sociální problém*. Vyd. 1. Praha:Grada, 2002, 236 s. ISBN 80-247-9006-8.
- BUCHTOVÁ, Božena. *Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti: sborník referátů z konference s mezinárodní účastí "Psychologické a medicínské aspekty nezaměstnanosti" konané 16. listopadu 2000 v Brně = Psychological and medical aspects of unemployment*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Ekonomicko-správní fakulta, 2000, 79 p. ISBN 80-210-2425-9.
- ČESKÁ REPUBLIKA. Aktivní politika zaměstnanosti. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2004.
- ČESKO. VÝZKUMNÝ ÚSTAV PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *VÚPSV: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí*. [online] [cit. 22.1.2013] Dostupné z: <http://www.vupsv.cz/index.php?p=index&site=default>
- FERGUSSON, David M., L. JOHN HORWOOD a Lianne J. WOODWARD. Unemployment and psychosocial adjustment in young adults: causation or selection?. *Social Science* [online]. 2001, roč. 53, č. 3, s. 305-320 [cit. 2013-04-09]. ISSN 02779536. DOI: 10.1016/S0277-9536(00)00344-0. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0277953600003440>
- HAVLENA, J. *Průzkum prožívání nezaměstnanosti u frekventantů motivačních a rekvalifikačních kurzů*. RPIC-ViP, s.r.o. v rámci projektu EQUAL Restart, 2004.
- HERMAN, Erik a Pavel DOUBEK. *Deprese a stres: vliv nepříznivé životní události na rozvoj psychické poruchy*. Praha:Maxdorf, c2008, 94 s. Jessenius. ISBN 978-80-7345-157-8.
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION. Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment. In: *Thirteenth International Conference of Labour Statisticians*.

1982. Dostupné z: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/normativeinstrument/wcms_087481.pdf
- JANDACKOVA, Vera K., Karel PAULIK a Andrew STEPTOE. The impact of unemployment on heart rate variability: The evidence from the Czech Republic. *Biological Psychology* [online]. 2012, roč. 91, č. 2, s. 238-244 [cit. 2013-04-09]. ISSN 03010511. DOI: 10.1016/j.biopsycho.2012.07.002. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0301051112001433>
  - JANÍČKO,P., DANDOVÁ, E. *Trh práce v ČR a zákon o zaměstnanosti*. Šumperk:JENA, 2010. Dostupné z: http://www.cmkos.cz/data/articles/down_2521.pdf
  - KOHOUTEK, Rudolf. Formativní vlivy psychiky a osobnosti. In: *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 2009 [cit. 2013-04-15]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/biologicke-formativni-vlivy-psychiky-a-osobnosti>
  - KOMAROVSKY, Mirra. *The unemployed man and his family: the effect of unemployment upon the status of the man in fifty-nine families* [online]. 1st AltaMira Press reprint. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2004, 163 p. [cit. 2013-04-09]. ISBN 07-591-0732-7. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=w96wF6RhgSoC&printsec=frontcover&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
  - KRHÁNEK, Zdeněk. *Vliv dlouhodobé nezaměstnanosti na sebehodnocení a vědomí vlastní účinnosti jedince* [online]. 2009 [cit. 2013-04-09]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií. Vedoucí práce Miroslava Štěpánková. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/103135/fss_b/
  - KŘIVOHLAVÝ, J. *Kdy je člověk šťastný* [online; cit.2010-11-10]. Dostupné z: <http://jaro.krivohlavy.cz/node/92>
  - KULIK, Liat. Jobless men and women: A comparative analysis of job search intensity, attitudes toward unemployment, and related responses. *Journal of Occupational and Organizational Psychology* [online]. 2000, roč. 73, č. 4, s. 487-500 [cit. 2013-04-09]. ISSN 09631798. DOI: 10.1348/096317900167173. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1348/096317900167173>

- LUNDIN, A., I. LUNDBERG, P. ALLEBECK a T. HEMMINGSSON. Unemployment and suicide in the Stockholm population: A register-based study on 771,068 men and women. *Public Health* [online]. 2012, roč. 126, č. 5, s. 371-377 [cit. 2013-04-15]. ISSN 00333506. DOI: 10.1016/j.puhe.2012.01.020. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0033350612000364>
- MALINDOVÁ, K. (2011). Zdravotní aspekty nezaměstnanosti. *E-psychologie* [online], 5 (2-3), 24-33 [cit. 14.1.2013]. Dostupný z: <http://e-psycholog.eu/pdf/malindova.pdf> ISSN 1802-8853.
- MAREŠ, Petr. *Nezaměstnanost jako sociální problém*. 1.vyd. Praha:Slon-sociologické nakladatelství, 1994, 151 s. ISBN 80-901-4249-4.
- MASLOW, A. *A theory of human motivation*. 1943. Původně publikováno v: *Psychological Review* , 50, s. 370-396. Převzato z: Green, Ch. *Classics in the History of Psychology*. York University, Toronto, Ontario, 2000. ISSN 1492-3713 [online, cit. 2010-3-10] Dostupné z: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>
- PROVAZNÍK, Vladimír. *Psychologie pro ekonomy a manažery*. 1. vyd. Praha:Grada, 2002, 226 s. ISBN 80-247-0470-6.
- REINE, I., M. NOVO a A. HAMMARSTRÖM. Does the association between ill health and unemployment differ between young people and adults? Results from a 14-year follow-up study with a focus on psychological health and smoking. *Public Health* [online]. 2004, roč. 118, č. 5, s. 337-345 [cit. 2013-04-09]. ISSN 00333506. DOI: 10.1016/j.puhe.2003.10.008. Dostupné z: <http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0033350603002592>
- SCHREIBER, Vratislav. *Lidský stres*. Vyd. 1. Praha:Academia, 1992, 80 s. ISBN 80-200-0458-0.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha:Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-717-8802-3.
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. *Aplikovaná sociální psychologie II*. Vyd. 1. Praha:Grada, 2001, 260 s. ISBN 80-247-0042-5.